

گرى ل دويڭ قوچكى فريتاجى درۇمانىدا رۇمانا "كريستال" وەك نمونە

عەبدولرەحمان عەبدولغەفور ھەسەن

پىشكا زامانى كوردى، كۇلېزا زامان، زانكۇيا نەوروز، ھەرنيا كوردىستانى، غىراق

پوختە

ئەف قەكۇلىنا ل ژىر ناڭى "گرى ل دويڭ قوچكى فريتاجى درۇمانىدا، رۇمانا كريستال وەك نمونە"، ھەلدانەكە ژېۋ دياركرن و ئاشناكرنا گرى درۇمانىدا ل دويڭ قوچكى فريتاجى، ژلاين چىنپاقى و باندۇر و ھەبوئىقە، ھەردىسان چاوانىيا بكارىننا گرى وەك تەككىك گرىگ دگەشەكرنا رۇمانىدا. پەيوەندىيا وى ب توخمىن دى يىن رۇمانى مينا (ھزر، رويدان، كارەكتەر، ھەڧكى، دەم و ھىمىقە، ژلايەكى دىترقە، چاوانىيا گەشەكرنا گرى د ھەر يىنج قۇناغىن خۇدا.. دڭى قەكۇلىنى دا، گرى وەك چەمك و يىنئاسە، تاييەتمەندى، ئەلەمىنت و يىنكەتە، جۇر ھاتىنە وەرگرتن. ھەردىسان روناھى ئىخستىن ل سەر چەمكى گرى و چاوانىيا تىكەلۇونا وى دگەل توخمىن دىتر يىن رۇمانى. زىدەبارى شىرۇقەكرنەكا پراكىكى ژېۋ ھەر يىنج قۇناغىن سەرەكى دگرىدا ل دويڭ قوچكى فريتاجى و چاوانىيا بكارىننا ئەوئ د رۇمانا دەستىنشاكرىدا. ب مەبەستا ئاشكرنا چىنپاتىيا گرى دناڧ رۇمانىدا. ل دويڭ رىنازا وەسفى و شىرۇقەكارى، چونكە سىروشتى ئەڭى قەكۇلىنى، ئەڭىچەندى دىنازا نۇماندا و چاوانىيا گەشەكرنا ئەوان ل دويڭ قۇناغىن قوچكى فريتاجى. دئەنجام دا دياردېت، كۇ ئەڭ رۇمانا مە ب نمونە وەرگرتى، ب شىوۋەكى سەرنج راكىش و بالكىش و ژ ئەنجام و سەدەمىن وان ھەموو رويدان و دۇخىن كارەكتەر تىدا ھەربازبووین و ھەڧرىكا دناڧەرا كارەكتەران دا و ئاستى ڧەڭىرپان و دەم و ھىمىن وى و گرى و دىالوك و مۇتۇلۇگان، ھىلايە ئەڭ رۇمانە ژ دايك بىت. ب رىكا وى كارىگەرىيا مەزن ئەوا گرى ل سەر ھەموو سىراڭچەرى رۇمانى ھەي.

وشە سەرەكىيەكان: گرى، كۇستاف فريتاج، رۇمان، كريستال، ئەمەد جاسم

۱. چىنپاتىيا گرى (گرى وەك زاراف و يىنئاسە)

۱.۱ گرى وەك زاراف

دزمانى عەرمىيىدا ب (الحبكة) يان ب(العقدة) دھىتە نىاسىن. د زمانى ئىنگىلىزىدا ب (Plot) نافدەكن، دىنپاتىدا ژ زارافى (Complot) ى فەردىسى ھاتىيە وەرگرتن (القاضى، 2010، 140). د زمانى كوردىدا ب گرى، گرېچىن، چىنپىن، راجاندن و گەلەلە دھىتە ناسكرن(سۇبجان، 2004، 120). ئەڭ زارافە ژى ئەرسىتۇ وەك يەكەمىن كەس ئامازە پىنكرىيە دېرەتۇكا (ھونەرى ھۇزانى) ب (Muthos) دياركرىيە، وەك ئامازەيەك ژېۋ رىكخستىنا رودانان د ئەفسانىدا(القاضى، 2010، 141).

۲.۱ گرى وەك زاراف

ژ ئەنجامى گرىكى و بەھانى گرى، رەخەنگر ب چەندىن شىوازان دايە نىاسىن. ھەر ژ كەڭدا گرىكى ب ئەڭى تەككىكى ھاتىيە دان، بۇ نمونە (ئەرسىتۇ دناڧ تراژىدىيى وەك گىيانى وى دايە ناسكرن)(قاسم، 2007، 250). پۇل رىكور ژى دىژىت (گرى بىناقى رودان و رىكخستىنا بوويەرانە. ئەوۋە دىتە ئەگەرى ڧەڭىرپانەكا ئىككگرى ژ بۇ چىرۇكى.

پىشەكى

گرى ئىكە ژ تەككىكىن ھەرە گرىگ يىن بەرھەمى ئەدەبى و ب تاييەقى رۇمانى، ب رېرەوا گشتى يا پىشداچوونا رودان و كارەكتەر و كۇيا بەرھەم و تىكسىتى ئەدەبى دھىتە زانېن. گرى، واتە ئەو زىڭىرىيا رىكخستىن و لىكدانا بەشېن دى يىن رۇمانى، چاوانىيا گەشەكرن و پىشكەفتنا رودان و ھەلچوون و كاردانەوۋىيىن كارەكتەران ژ ئەنجامى ئەو ھەڧرىكىيا پەيدا دىت ج ل گەل خۇ، يان دەورۋەر يان ژى بىروباوەر و دىد و كىزىن روددەن. ھەر چىرۇك و رۇمانەك، ژ كۇمەكا ئەلەمىنت و يىنكەتەيىن وەك (دەق، رويدان، كارەكتەر، ڧەڭىرپان، دەم و جە)، ھەر دىسان ژ ھندەك تەككىكىن وەك (گرى، دىالوك و مۇتۇلوك) ى پىنكەھىت.

گۇفارى زانكۇى كۇيە بۇ زانستە مرقايقەق و كۇمەلايەتتەكان، بەركى ۸، ژمارە ۲ (۲۰۲۵)

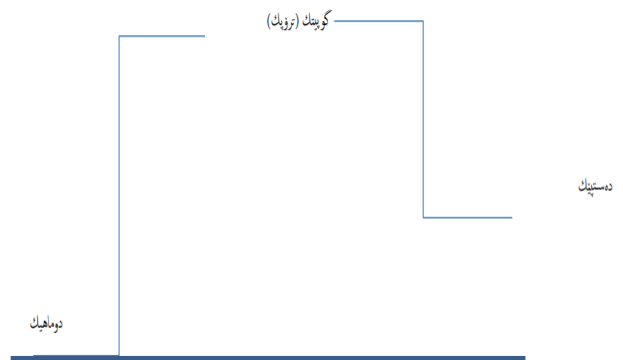
رىككەوتى وەرگرتن ۳۰ ئاب ۲۰۲۴؛ پەسەندىكرن: ۱۷ تشرى يەكەم ۲۰۲۴
توژىيەۋەى رىكخراۋ: ۱۵ تەمووز ۲۰۲۵ بلاكراۋەتەۋە.

ئەمەلى توژەر: shngali82@gmail.com

ماڧ چاپ و بلاۋرەتەۋە © ۲۰۲۵ عەبدولرەحمان عەبدولغەفور ھەسەن، گەشەتن بەم توژىيەۋەى كراۋەى لە
ژىر پەزنامەندى - CC BY-NC-ND 4.0

واتە دەستپىك و گوپىتك و دوماهىك ژ ئىنجامى گرىنى دەيتە دانان(فۇرستەر، 1960، 33). واتە ئەو پەيوەندىيا دناقەرا رودان و ھۆياندا دروست دىيت و بەرھەمى ئەدەبى رېرەوا خۇل سەر وەردگىت، ژ ئىنجامى ھەبوونا گرېنيە.

گرى ب بەرى بىناقى دەيتە زانېن و بېرا پىشتا تىكىستى و ستوپىن چەترا وى رادگرن. گرئ وەك تىگەھ ئەو ھىلا پىشكەفت و پىشداچوونا رويدانە كۇ ژلايىن ئىسكارىفە دەيتە دانان و پلانا گىشتى يا لىنا كارەكتەر و رويدان و ھەمى ئەلەمىنن دىترە. ئەدگار و تايەتمەندىيەكا جىھانا ئىسكارىفە، واتە ئىسكار دپانتايىن ڧى جىھانا خۇ يا تايەت دا دزفرت و پلايى ددانىت و كارەكتەر و رويدان و ھەڧكى ل سەر دچن و گەشە دكەن. (گرئ، كۆمەكا روداينىن رېكخسىتيە، ژ ئەگەرئ ھندەك ھۆيان ب ھندەك ئارمانجان دوماهىك دەيتە) (ھلال، 1973، 538). واتە، رودان ژ خالەكى دەستپىدكەت ب ھەبوونا كارەكتەرى، ئەڧ خالە دەيتە دەستپىكا پلوت و گرېنا بەرھەمى. ھندەك ھۆ دىنە ئەگەرئ سىستىيا رودانى و دروستبوونا رودانەكا دى، كارەكتەر لىفنىەكا بەردەوام ھەيە ل خالەكا ديارىكرى ب دوماهىك دەيتە. (پلوت برىتيە لە جوولەى ئەو روداوانەى كە بە دواى يەكدا دىن، ھەر لە سەرەتاي چىرۆكەكەوە يا رۆمانەكەوە تا كوتايەكەى، بەرزبوونەوەى كەسايەتيە لە قەدپالى چىرۆكەكەوە بەردە پۆيەى روداوەكان، پاشان ھاتنەخوارەوەى بەردە چارسەر يا ئەنجام) (بەرزەنجى، 2021، 11). گرئ ھىدى ھىدى گەرم و گوپ و بلند دىيت و دگەھىتە دۇخى پەقاندن. دەمى دپەقەت، ئىدى گوپىتك يان ژى ترۆيك رويدەت. ب گەھشتنا خالا دوماهىكى، گرئ ژى ب دوماهىك دەيتە.

ھىلكارىن ھۆمارە (1) گرئ

واتە جوداھىيەك دناقەرا ھەر دوو تىگەھىن (گرئ – پلوت) و (گوپىتك – ترۆيك) دا دپەخنا ئەدەبىيا ھەيە و ئەئىكن. ب گۆتەكا دى، گوپىتك چركا پەقاندن و ئازراندننە. لى گرئ ئەو رېكخستنا گىشتى يا بەرھەمىيە. (مەرم ژ تەكىكا گرئ ئەو گەلە يا رېكخستى و ھەڧگرتىيە كۇ ژ جەكە دەستپىدكەت و ل جەكە ب دوماهىك دەيتە و دناقەرا ئەقان ھەردوواندا، ھندەك بوپەر رويدەن كۇ پەيوەندىيا ھۆ و ئىنجامى يا لگەل ئىكدا ھى) (قاسم، 2019، 82). گرئ رېرەوا ب رېشەچوون و پىشداچوونا رودان و لىفنىن كارەكتەران و پىشېنىن وەرگران رېككىختى و ھەر ژ دەستپىكى تا دگەھىتە گوپىتكى و دوماهىكى. (گرئ، زىخىرەبەكا رودانە ژ بەر ھندەك ئەگەرئ پىنكە دگرېدايە و پەيوەندىيەكا دناقەرا ئەواندا ھەى. ژ لىفنىن كارەكتەران ناھىتە جوداكرن) (نجم، 1996، 63). د خواندنىن نويدا و ب تايەت دپەخنا سەردەمدا، ئەو تىككەھشتنا سادە و سەرڧەسەرڧە ژۇ گرئ نەمايە، واتە گرئ نە تەنپا رېكخستن و پىنكەگرېدانا رودانە يان ژى راپۇرتەكا خەبەرى و ھەوالى يا سادەيە. بەلكو گرئ

ئەوان ھۆ و ئەگەرئ دخولقىنىت يىن دىنە ئەگەرئ سىستبوونا رودانەكى و پەيدابوونا رودانەكا دى يا نوى. (گرئ پەيوەندى ب لايەنى دپامى بى شاقو و رۆمانىشە ھەيە، كۆمەكا روداينىن تىكەلى ئىكن و دناوئىتەنە، ژ ئىنجامى ھەڧكىيا كارەكتەران دروست دىيت، ھەر ژ دەستپىكى تا دوماهىكى) (الىاس و قصاب، 1973، 174). ئەڧ پەيدابوونە ژى ژ ئىنجامى گرېنە، لى لىفنىن كارەكتەران و ھەڧكىيا ئەوان گرئ پەيدا دكەت. ب گۆتەكا رۆھنتر، رودان د بەردەوامن د بەرھەمى ئەدەبىيا، ژ ئەگەرئ ھاتنە دىيا ھۆيەكى نوى، ئەڧ رودانا ئىكى سىست دىيت يان نامىنيت. ل جەھى ئەوئ كارەكتەر كارەكى دى دكەت و رودانەكا نوپەر و ب ھىزىر پەيدادىيت، ھەڧكى گەرم و شارىياتر لىدەيت و دەم و جە دەيتە گوھارتن و بەرھەم بەردەوام دوەر و پىشكەفتىندا دىمىنيت، ئەڧ پروسىسە ھەمى ئەرك و دلىا گرېنيە. (پروسىسا وەسڧكرن و لىسەر ئاخفتنا رويدانان ژۇ بناغە و بىناقى بەرھەمى ئەدەبى و پىنكەكا وى بەس نىنە و تىرا ناكەت، چونكى ئەو بەشى نەپەنى ل پىشت بوويەرانە كۇ پىشھاتان ژ راپۇرتەكا رۆژنامەيى، وەكو بەرھەمەكى ھونەرى دكوهورپت و ئەوئ تا رادەيەكى مەزن لگەل ھەر جۆرە خوئىنەرەكى، وەكو كەتوارى وەردگىت، كۇ ئەڧ بەشى نەپەنى و ڧەشارقى ژى تەكىكەكا ئالوز و گرنگە بناڧى گرېنە) (قاسم، 2019، 82). ئەڧجا د ھەر ژانپەكى ئەدەبىيا و ب تايەت درۆمانىدا، تا بەھا و ئىستاتىكاىيەكا ھونەرى ھەبىت و ژ بەرھەمەكى رۆژنامەڧانى و ھەوالى و سادە بىتتە جوداكرن، ب كەرەستە و بەھايەكى ئەدەبى و ھونەرى ب ھىتە ل قەلەم دان، پىدڧى ب تەكىكەكا ب ھىز و باندۇر و رېكخستى يا وەك گرئ ھەيە. (ھەبوونا گرئ گرنگە درۆمانىدا، تا رۆمان بىتتە خۇدان بەھايەكى ئىستاتىكى و ھونەرى، پىدڧى ب گرېنەكا موك ھەيە. لەورا گرئ دىتتە زىخىرەيا ئەوان روداينىن رېكخستى يىن تىكەلى ئىك، ژ ئىنجامى ھەبوونا ھندەك ئەگەرئ پىشكەڧ تا گوپىتكى و پاشان بەرڧ دوماهىكى) (بلوك، 2009، 14). (گرئ ژ ئاستەكى بلىندى قەگىرانى پىكدەيت و ب رېشەچوونا رويدانانە ل دوپڧ دەم و جەھىن ديارىكرى) (فۇرستەر، 1960، 128). واتە، گرئ دڧىت بەرسڧا ھەر دوو پىرسىارين وەرگى (چاوان ؟ بۇچى ؟) بدەت. پىشېنى و سويرايزا چاڧەرېكرنن وى بىت. دناڧ خۇدا بىت و بىنيت و گرېدانەك دناقەرا چاوانىيا رويدانا رويدانان بدەت و رەڧتارين كارەكتەرى شروڧە و بەرجەستەبەت و پەيوەندى ب دەم و جەھى قە ھەبىت و ئاست و ئەدگارېن ھەڧكى ديارىكەت. ئىك ژ پىنئاسەيىن گرئ ئەو (رېكخستن و پىكەگرېدانا ھىلېن رويدانانە، ل دوپڧ رېكخستەك ديارىكرى) (الجورى، 2013، 24). يان ژى (ئىسكار ب رېكا گرئى ئاڧاكرن و ئەناليزەكرن و شروڧەكرنا رەڧتارين كارەكتەران دكەت. ھەر و بابەت و رويدان و ھەڧكى پىشېنخىت. دى چ رويدەت ؟ بۇچى ؟ دنازىنيت) (البېل، 2003، 46). ناوەكو بەرھەمى ئەدەبى بەردەوام دڧانى و بزاڧنى دايت، بەرزى و زىمىيا رويدانان دلىفنىدا بىت، ھەڧكى گەرمتر و دوزوارتر لىبېت. گرنگە گرئ يا بېزىر و كارىكەرىت. ئەڧە ژلايەكەڧ. ژلايەكى دىترڧە، ژۇ ھوناندنا گرئى ئىسكار ئازادە ب چ رەنگەكى گرئى ب دارىژىت. ب مەرجەكى يەكە و ئەلەمىنن نىشاندان، كىرار، رويدان، ئالوزبوون و چارسەرىن ب پارىزىت و تىكەدەت و ژبەھا و كارىكەرىيا وان كېم نەكەت .

سەرئەنجام، گرئ ب چ تىگەھ و پىنئاسە و جۆر ھاتىتە بەرجەستەكرن د ژانېرن ئەدەبىيا. گرنگە ل دوپڧ ياسايا (ئەگەر و ئەنجام) بىتتە ھوناندن. واتە، ھەر ئەنجامەكى ھەبىت، ئەگەرەكى ھەى. ھەر دوماهىكەك ژ ئەگەرئ چەند ھۆ و سەدەمانە. ب گۆتەكا دىتر، رويدان چاوان بن. كارەكتەر چ لىفنىن. دەم كەنگى بىت. جە كىڧە بىت. قەگىران ب چ سەمت بىت. دىالۆك و مەنلۆك ب چ شىوہ بن.

ھزر، ب دو جۇران دەيتە دروستكرن(غنىم، 2005، 12). ئىك، ھزر دەيتە خۇلقاندىن و رەگەزىن دى ل دويڭ ھزرى گەشەدەن، پېشەدەن، دگەنە لوتكى و پاشى چارەسەرى و دومايىكى. يان ژى ھندەك جارن قەھرەمان و پودان دەيتە دەستېشان كرن، پاشى ھزرا سەرەكى و لاوەكى يا تېكستى دروست ديت. ھزرى دو مەبەستېن ھەين. ئىك يا گەشتىيە، واتە، بابەت و پەياما سەرەكى ھەمى پىنكەل سەر جىيە؟ يا دووڭى ژى، مەبەستەكا تايەتتە، ئەو پەيام و ئامازەنە، ئەوڭى ژى زىكا بەرھەمى ئەدەبى بۇ مەبەستەكا تايەت دەردەكەش .

۲.۳ رودان:

رودان، ئىكە ژ ئەلەمېنتىن ھەرە سەرەكى و گرگ، د زمانى ئىنگلىزىدا (Event) و د زمانى عەرەبىدا ب(الحدث) دەيتە نىاسىن. ب ئىك ژ بىنەمايىن سەرەكى دناڭ گەلەك ژ ژانرىن ئەدەبى دا دەيتە ھزمارتن مىنا (رۇمان، چىرۇك، كورتە چىرۇك و دراما...ھند). (دېقىد ورد) دەر بارەى رويدانى دېژىت "رودا شىتېكى لاسەرىن و ئاسان نىيە، بەلكو زىتەرە لەو شىتەى كە رويدا، چونكە بەشىكە لە پروسەى گېرەنە، ھەر وەك چۇن بەزدارە لە دەستېنك و كوتايەكەى" (عوسمان، 2010، 16). قەگېران و پېشداچوونا رودانان، ئەو دەيتە تىكست ب زىندى بىنىت. دېسان (جىرار جىنىت) ژى دېژىت "رودان رەگەزەكە ژ كۈمەكا تېكەلېن فرەپەھەند و بابەتېن جوداجودا پىنكەتتە. كارەكتەر توش دېت و ب رىكا دىالوگى دېتە بەرسقا پىرسايرىن ھەمە جۇر. ئەفجا چ ب شىوہەكى تمام يان پرت پرت بىت. واتاين نوى ژۇ خواندەقانى بەرھەمدېن. (جىنىت، 1999، 11). رودان بەھايىن ئېستاتېكى يىن بەرھەمى دياردەكەن، رودان ب سادەى ناھىيە دېت و زانېن، بەلكو فرەواتاي و كودىن قەشارق ل دويڭ خۇ دەيتە و ئەو دەيتە سەدەم كۈ ھەرگى ھەر بىن چاھەرى بىت و ل ھىقىا سورايز و تىشتىن نوى بىت.

ب شىوہەكى گشتى، رودان ل سەر دو جۇرىن سەرەكى دەيتە دابەشكرن ئەوژى :

رودانا سەرەكى:

ئەو رودانە كۈ بىناقى بەرھەمى ئەدەبى ل سەر دەيتە دامەزراندن، ژىچىكىترىن و بەرزىترىن نەتىنن نەئاشكەرا دېروسىسا قەگېرانىدا دەستېندەكەت، ژىلى كۈ رەنگەدانان ھزر و فەلسەفا شىسكارىيە، ئارمانج و مەبەستەكا تايەت يا ل پىشت ھەى دقېت پىشكىشى بىنەرى يان خواندەقانى بىكەت. ھەرەسا نافەرۇك ژ رودانا سەرەكى دەيتە دەر و تمام ديت، و ھەفركىيە ئەوى بابەتى دەيتە بەرجەستەكرن. واتە، رودانا سەرەكى ئەو پانتاي و بازەنېن گشتىگرى مەزە ئەوئى ھەمى لىتېن دىتر تىدا دزفرن .

رودانا لاوەكى:

ئەو رودان ئەوئى دىنە ھارىكار و پالەدر ژۇ شىسكار زىدەر روھنكرن و شىرۇفەكرنا رودانا سەرەكى بىكەت، واتە دروستكرنا پەيوەندەكە دىالېكتى دناڭبەرا ھەر دو جۇرىن روداناندا. "رودا بەكېكە لەرەگەزە ھونەرىيەكە بىناقى دىالېكتى دىالېكتى دىالېكتى بەكەت بىنەرى يان زىاتر لە كردارىك، كە ھۇكارىك يان چەند ھۇكارىكى تايەتى كار لە خۇلقاندىننەندا دەكەن، ھۇكارەكانىش دەشىت بەرھەمى سەرچاوى جۇراوجۇر بن". (محمد، 2009، 31).

كارەكتەر:

كاراكتەر، ئەو كەس ئەوئى دەيتە پىشكىشكرن ب گەلەك رۇلېن جوداجودا رادىن. ژ دورھىلې ژيانا رېالىتى دەيتە ھەرگىرت و وىنەكرن. چەندىن رەھەندىن خۇ يىن ھەين

ھەفركى يگەھىتە چ ئاست. ئەفە ھەمى ئەنجامن و ژ چەند ئەگەرەكان دروست بووینە. لەوما كرنكە و پىندقىيە كرى ب ئەركى فى پروسىسى رابىت.

۲- شىوہەكان تايەتەندىن كرى

۲.۱ كرى، خۇدان چەندىن تايەتەندىن ديارە، كرنكە بىتە پاراستن

رىكخستەن دەمى، ل دويڭ پىنكەتەن و رىكخستەنەكا لۇژىكى يا رودانان، ب ل بەرچاڭ ھەرگرتا زىخىرەيا دەمى و قەگېرانا بوپەرەن، ل گەل كرنكى دان ب ئەگەرى. بەرۇفاژى قەگېرانا چىرۇكى كۈ كرنكى تەنەب ل دويڭ ئىكەتەن دەمى ددەت. "كرنكە پەيوەندىيا ئەگەرى ب ئەنجامى قە، ب پارىزىت" (قاسم، 2019، 85).

ھەلچوون و تروڭ، ب شىوہەكى ھىدى ھىدى رودان ھەلچوون و ھەفركى ب خۇفە بگرىت و بوپەرەن ب گەھىنەتە گويىتەكى. "دقېت تىكەلى ھەفركى بىت. پىندقىيە دومايەك كرى بى يا ب سەر سورمان و بالكىش و جىھى باوهرىتكرى بىت" (قاسم، ژىدەرى بەرى، 85).

ھەفدزى و سۇرايز، كرنكە كرى دكۇكا خۇدا، ھەلكر كۈمەكا ھەفدزى، سۇرايز و پىشېنىيان بىت، چ رويىدەن يان نە. (سەرەخ و بالا ھەرگى بۇ خۇ بكىش و نەھىلىت مژوبىلى چ تىشتىن دى بىت) (الالوسى، 1998، 47) "كارىگەرىن ل سەر ھەست و سوزىن مرقى بىكەت و بازارىت" (قاسم، ژىدەرى بەرى، 85).

ھەفركى و لىنېن كارەكتەران، ب جۇرەكى بىت، كرى ئەفان لىن و ھەفركىيان تىكەلى ئىك بىكەت (ب شىوہەكى ئالۇز و ئاوتە و كرىيەكا ئالۇز و نەسادە بەرھەمىيەت) (محمد امين، 2012، 63).

بكارىننا دانوستاندن، شىرۇفەكرن و چەفەنگ و ئامازەيان. (بكارىننا ھىيايان و شىرۇفەكرن و رافەكرى كرىيەكا زەنگىن و دەولەمەند بەرھەمدەيت) (يوسف، 1997، 93).

۳- ئەلەمېنت و توخلىن كرى

كرى، ژ چەندىن ئەلەمېنتان پىكەدەيت. ھەر ئىك ژ ئەوان رۇلې پىنكەتەن گشتى يا كرىن دىن. ب شىوہەكى گشتى ژ پىنج ئەلەمېنتىن سەرەكى پىكەدەيت :

۱.۳ ھزر (بابەت):

تىكستى ئەدەبى، شىسكار دئافرىت و پىشكىشى ھەرگى دكەت. ل دويڭدا دكەفەتە بەر پروسىسا رافەكرى ژۇ دەرئىنانا واتاين قەشارق و كودىن فەنەكرى. ھزر يان ژى بابەت، باغى سەرەكى بىن ئافكارنا ھەر دەقەكە، پىنكەتتە ژ وئ فەلسەفا شىسكارى و ئاشكرارنا كىشەيەكە، دەستېنك ياھەى، دگەھىتە لوتكى، پاشى بەرەڭ چارەسەرىقە دچىت. ب كۈتەكا دى، ھزر، واتە سەنتەلۇك و پەياما سەرەكى يا شىسكارىيە و بىناقى دقە ئەدەبىيە. ھزر، ئىكە ژ رەگەز و توخلىن ھەرە سەرەكى يىن دراما و رۇمانى، گيان و كالكا وئ پەيامىيە ئەوا شىسكارى دقېت بگەھىتە. دىتە توفى دەستېنك بى مېشكى شىسكارى، بەرجەم ل دويڭ فى توفى شىن دىت و گەشەدەكەت. "ھەر دەقەكى ئەدەبى پىنكەتتەكە لە كۈمەلى بەھەى ھونەرى و مرقايقەتى، جۇنېتى وچەندايەت ئامادەبوونى رەگەزەكانى ھەر يەك لەم بەھايانە رۇلې خۇ لە سەنگ و پىكەى بابەتى ھونەرىيەنى دەقەكە ھەيە" (رەشىد، 2007، 7). بلىدكرنا ئاستى تىكەھەشتى و چىژ ھەرگىرت ژ خۇشى و كارەساتىن دژاندىا ھەين.

رويدان روينادن، لښن و گهشه كړن نايټ. هه بونا دوو جهمسرين د هنرندا نيزك نيك و هه شسنگيا وان د ناستين وهكهځدا، زندهبارى هزا پيشبركې و ليكدان دناځه را نارماڅ و پرنسپ و بهر ژوندنياندا، هوين سهره كې يېن په يدا بونا هه فركينه. دپته سدهمى دروستكرنا چيز وهرگرتي. بهر دوا ميدان وهرگرى چ وهك خوانده قان يان ژى وهك يېنهر. چونكه ههركا گاهه وهرگرى چيز ژ بهرهمى وهرنگرت و بهايېن ئيستاتيكايي تپدا نه ديتن، ل وى دهمى دى قه قتيانهك دناځه را وى و بهرهمى نه ديددا رويدت. تيكستى چ بها نامنن و زينديوونا خو ژدهست ددهت.. ب گوتنهكا دى، ههركى سدهمى چاوان بهر هف پيشچوونا ههلويسستين كاره كنه رانه و ناراسته كارى رهفتار و ههلسوكهوتى نه وانه. واته، قهلف و دايه مويي پيشداچوونا رودانان، لښن و رهفتارين كاره كنه ران، فهگيران و ديا لوكا بهرهمى، بورينا دهمى و كوهارتنا جهمى، كهشتنا كرى و پلوقى تا لوتكى و تروپكى، شاريانا مؤنولوكان، ههمى ژ نه نجام و سدهمى گرمبوونا هه فركينه .

دهم و جه:

هه دو توخمين (جه و دهم)، دزوريه يا ژانرين نه ديددا ب زهمته بهينه جوداكرن، ژيكه كړن و جوداچودا پارقه بكهين؛ چونكه ئي نيكودو په يدا نابن، له ورا زاراشي (جهمودم - شوينكات) ب زمانى كوردى. (الزمناكه) ب زمانى عمره مې (Espale temps) - زمانى ننگيزى، په يدا بوينه. واته جهمودم، ژ روڼ راماينن خو يېن ساده، د ديار و تاشكرانه، لى چاوانيا بكارهينان وان دناځ بهرهمين نه ديددا جهمى گهنگه شى و مشتموپرته، زور يا ب زهمته بهينه ژيكه كړن؛ چونكه ل ههركى جهمى دهم ژى يې ههينى، ل ههركى دهمه كى جه ژى ل گهل دايه. (په يوه دنيا دهمى ب جهميه، وهك گرېدانا نه قليب ب جهسته شه، يې نيكى نايټ نه گهر يې دووڼى نه يټ. ژيان نايټ نه گهر ههردوك پيكه نه يېن). (جموده، 2006، 20). دهم خوداني خو تايه تمه ندييه كيه كو ههردم دلقيندياه و نارواوه ستيت و بهر دوا د بزافا پيشداچووندياه. (دهم دگهل هه بوونى و پاشان نه بوونى ژيدا تيكهل ديت. دهر پرينى ژ ربردوڼى مروڼى و نها يا وى و داهانى دكهت) (البدوى، 1999، 20). (نهف تيكه هه - واته دهم - هه بوون و نه بوونى، جينگر و لښن، گيان و جهسته يې، كياتى و گهله كې، چوونى و هه تاهه تاي، ناماده بوون و ناماده نه بوونى ب خوقه دگريت). (شاهين، 1998، 5). دژانرين نه ديددا، دهم و جه پانتايهكا مه نتر ژ تيكه هى خو يې باو ساده وهر دگرن و ب هه ندهك بهايېن دى يېن ئيستاتيكايه دهنه گرېدان. جهمى نه دهمى ژى، ژبلى كو جهمه كى رپاليتيه، لى مه رجه تيكه لى تاشوپ و نه نديشه يې يټ، تا بهايېن ئيستاتيكايي تپدا بهر جهسته يېن. ژ لايه كى ديتره بيه به يوشايهك و پانتايهك بهر فره كو كاره كنه ران لښن و ههلسوكهوت و رهفتارين خو تپدا نه نجام بدن. ب واتايهكا گشتگيرتر، دهمو جه د تيكستى نه ديددا، نامازيه ژبو تيكه هه كى كويرتر ژ تيكه هى دهم و جهمى ساده، ئالافهكه ژ بو ريكخستن و ليكدانا قه گيراني. وهك هيلهكا گشتى و چارچوقه كى بو رودان و كاره كنه ران دهنه دانان. ب شيوهه كى رودانين دناځ تيكستيدا ب چارچوقه يې دهمى دهنه ريكخستن و لقاندين. نه فجا پاش و پيشى، بهر دوا مې و قه قه تاندين تپدا يټ يان نه. جه ژى ههروهسا، كرتى يان قه كريبټ، جينگر يان قهلف يټ، تاشنا و نه تاشنا يټ، نه ژ دهمى دهنه جوداكرن و ژ بو تيكه هشتن و ريكخستن ستر اكچهرى گشتى يې بهرهمى نه دهمى، كرى يې دهمو جهمى په يدا نايټ .

٤- جوړين كرى:

وهك: رهه ندى (له شى، كومه لايه قى، دهروڼى). ههركى ديسان ب چهندين ريكان دهنه نيشاندان وهك: (شروفه كارى) و (زارفه كړن). كاره كنه ر، نهو بونه وهره يه نهوئ ب رولې رېقه برنا رويدانان راديت ب شيوهه كى زارقه كنه رانه. واته برينيه ژ هه بوونا هندهك كهسان د بهرهمين نه ديددا كو هندهك كار و نه گهران د تافرينيت و نه نجام ددهن. كاره كنه ر ب ريكاههلويسستى خو، يان ب نهرك و كارين خو دناځ تيكستى دا دهنه دهستنيشاكړن. (چونكه چيروك كومهكا كيرايه ب ريكاهه كومهكا كهسان، يان بكه ران دهنه نه نجامدان) (عزام، 2005، 16). ب شيوهه كى گشتى كاره كنه ر ژى دابه شى ل سهر دوو جوړين سهره كى دين ژلاين نهركه:

كاره كنه رى سهره كى:

نهو كهسه يې رودانان دروست دكهت و چاره سهر دكهت. دشيت هندهك كهسايه تپين دى ژى بخوقه بگريت. "كاره كنه رى سهره كى تهوهرى سهره كى رو داوه كانه، لهه مان كاتيشدا برونه رى نهو رو داوه نه" (شينخان، 2014، 68). ههركى ژ دهستنيكى تا دوماهيكى ناماده يهكا بهرچاف د رويداناندا ههيه، ههروهسا په يوه دنيا وى ل گهل كاره كنه رين دى ژيدا بهرچاف دكهت .

كاره كنه رى لاهه كى:

هه بوونا قان كهسايه تپيان راماونا وى چهندين ناگه هينيت كو قان كهسايه تپيان چ رولهك نينه يان بيروبوچوون نين، بهلكو كهسايه تپيا لاهه كى ل دويځ پيندياتين سهره لدهت، رويدانان دروستدكهت. واته تمامه كرى كاره كنه رى سهره كيه. ههركى وهك (هينرى جيمس) دپښت (كاره كنه ر شروفه كارى رودانان، رودان ژى نيشاندانا كاره كنه رانه. نه فجا ديت رودان بهينه دانان و پاشى كاره كنه ر بهينه هه لېژاردن. يان ژى ل دويځ هه بوونا كاره كنه ران و رولې نهوان، رودان بهينه ريزكړن) (بحراوى، 1990، 222). دناځ رومائيدا، كاره كنه ر دكاغه زينه، واته ب ريكاههلوخدان و قه گيراني دهنه وينه كړن .

هه فركى:

هه فركى، وهك ههركى نهله مينت و توخمه كى ديت يې نيكهانا دهقه كى نه دهمى رول و باندورا خو ههيه. "نه گهر مملاتى ب داره كى ليكچوينين، دى يېښ مملاتى وهكى وى قورمى داريه، كو ههمى پشكين ديترين ب وشه دگرېداينه". (حهسن، 2011، 84). واته، توخمين بهرهمين نه دهمى، ههمى پيكه ل دور هه فركى د زفرن و هه فركى نهوان بهر دوا دلقينى و بزافيتيدا دهليت. ب برپا پشتا تيكستى و هيله سهره كى يا ب رېقه چوونا رويدانان دهنه ناسكرن. رېقه بهرې پروسياسا گشتى يا داهينانيه، ههركى ژ دهستنيكى تا كوپيتكى و نه نجامان. (هه فركى، ئالافهكه ژبو مانى، ژبو گهشه كړن، ژبو نهفراندين و داهيناني، ژبو لقينهكا بهر دوا م) (الديلى، 1999، 38). لقينه ر و بزوينه رى ههركى يې كويا بهرهميه. تا وهكو بهرهمى نه دهمى ب زيندى و نهمرى بهينه ناسكرن، پيندقيه بهر دوا م ده فركيدا يټ ههركى ژ دهستنيكى تا دكه هيهت دوماهيكى. (هه فركى دنه ديه تاندا، ههركى بهايېن هونه رى و ئيستاتيكيه. ديت هه فركيا ژ جوړى دمرقه يټ ل گهل كاره كنه ر و هزر و پرنسپيان، يان ژى يا ناخخوڼى د خودى كاره كنه ريدا). (عظيم، 2015، 10). خالا كرنك و هه شسنگا بهر جهسته كړنا چاره شيسى كاره كنه رانه. لښن، گه شه سندن و مانا كاره كنه ران و رهفتار و ههلسوكهوتين نهوان دهنه بهر جهسته كړن. "مملاتى نهو بنه مايه يې نيو دهق درامايه كه دهتوانى سهره نجى وهرگر بهر دوا م بو دهق يان نمايش رابكيشن، به كزداچوونى دوو هينى هاوتايه له هيزو توانادا به ناراسته يې يك نامانچ كه ههركى دوو بهرى هاوكيشه كه مه بهستيانه بيگه نى". (حهسن، 2004، 136). يېن هه فركى، كاره كنه ر په يدا نابن،

ژېكجوداكرن و شيويهكى ئالوزى ب خۇفە دىنىت. (دىل، 1981، 32).
گرىيا گەشت و گەرائى: ئەف گرىيە ژ ئەنجامى گەشت و گەرائى پەيداىت، واتە دەستېكەك يا ھەي، لى دى رودانا ھېت چ بىت و چ لېھىت ديار نېنە، بەلكو ژ ئەنجامى گەشت و گەرائى دەھىتە زانېن. (نجم، 1971، 85).
گرىيا رەنگەدائى: پىشېستى لى سەر چاوانيا ھەستىكرن، ھەلچوون و رەفتارىن وەرگى و خوئەرى دكەت. (بورنوف، 1991، 67).

۵. پىشك و پىكەتەيا گرى ل دويف قوچكى فريتاجى

۱. گوستاف فريتاج: گوستاف فريتاج (Gustav Freytag)، شېسكار، رۇمانشېس، شاتوفان و رۇژنامەشېسەكى ئەلانىيە. لى ساللا (1816) لى باژىرى كرىسبۇرك (Kreuzburg) لى ژدايك بوويە، لى ساللا (1895) لى باژىرى فېزبان (Wiesbaden) وەرغا دوماھىكى كرىيە. بسپۇرى ئەدەبىياتىن ئەلانى بوو، لى ساللا (1839) لى لىرلىنى باورناما دىكۇرائى ب دەستەشېنبايە وەك مامۇستال زانكۇيا (پرسلاو) كاركرىيە. ب ئىك ژ سەركىشىن رېالېزىمى دناف ئەدەبىياتىن ئەلانىدا دەھىتە نېاسىن. فريتاجى ھەر ژ ساللا (1844) لى دەست بېشىنى كرىيە، د بوارى شاتۇيا كۆمىدىدا بەرھەم بەلاقىرىنە وەك (گەشتا بوپكى) (Die Brautfahrt)، پاشان تراژىدىا فالانتىنە (Die Valentine) لى ساللا (1847) لى، مىر فالدىمار (Graf Waldemar) لى ساللا (1850) لى. لى گرىگىرتىن بەرھەمى ئەوى دىوارى دراما كۆمىدىدا رۇژنامەشېس (Die Journalisten) لى ساللا (1854) بوو. ژ رۇمانىن ئەوى پىن ناقدار (Soll und Haben) لى ساللا (1855) لى و (Die Ahnen) لى ساللا (1880) لى. دىوارىن تېورىيا ئەدەبىدا چەندىن بەرھەمىن گرىگ ھەنە، ژ گرىگىرتىن بەرھەمىن ئەوى كۇ تا نھا باندۇرا خۇ لى سەر بزاڧ و رەخنا ئەدەبى ھەي، پەرتوكا تەكىكىن درامانىيە (Die Technik des Dramas) ئەوا لى ساللا (1863) لى شېساندى. ھەژى ئامارەپىكرىتە دئەفى پەرتوكىدا، نېرىن خۇ دەبارەى ئەف قوچەكى (Freytag's Pyramid) مە وەرگى بۇ ئەفنى فەكۇلىنى، ب تېرۇتەسەلى باس لىكرىيە.

۲. رۇمانا كرىستال: رۇمانا "كرىستال بېچىننا پىشېنىن فەقرايى" يا " ئەحمەد جاسم" لى، ساللا (2024) لى ژلايى پەرتوكخانا بەھدىان لى دھۇكى دەرجوويە. رۇمان ژ قەبارى نافىجىيە و ژ (9) پىشكان و ژ (125) لاپەران پىكەدھىت. ئەف رۇمانە دكوكا خۇدا سى ئاراستەيان وەردگىرت جىنوسايدىا شىنگالى لى سەر دەستىن رىكخراوا تېرۇرىستى يا داعشى. ھەرۇھا ئەنقالا بەھدىان لى ساللا 1988 لى ژلايى رۇنا بەسىنىن عىراقى و فروت و بەرەلاقوونا كەرەستىن ھۇشەبەر و بارىن قومارى دناف جفاكى كوردىدا.

رۇمان لى دۇر سى كارەكتەرىن سەرەكى دزفريت (عیدو، بايى كوفانى، كىشى يى رۇژنامەشېس). كۆمەكا كارەكتەرىن لاوھكى وەك (ئازاد حق سەرشېسكار، د. نەبىل عوبەيد رېشەبەرى ئەخۇشخانى، فەقرا داپىرا عیدو، نىركا خوپىشكا عیدو، جىلان، پېرەمىرى دۆمبەلى، موختارى گوندى عیدو، بايى عیدو، حەجى مىسا، حەيدەر شەمۇ، خالى زىنگەر، دلشېن، بەگىا، لاوئەند، ھىشان و شاھ). جىھى رودانان شىنگال و دھەقرا بەھدىانە ب شىوھەكى گەشتى. دەم دجودا و جىوازان ھەر ژ سەردەمى ئەنقالىن ساللا 1988 لى تا شەرى داعش لى ساللا 2014 لى و سەردەمى نھا. ئەف رۇمانە يا پەر ژ ھەفرى ب ھەمى جۇرىن خۇفە، چ دەرونى، لى گەل خۇ، لى گەل دەوربەرى، بىرۇباوەر، ئابىن، جفاك، دابوئەرىت، پارە و داھات، نەرجىسەت و خۇفان ... ھتەد. ب شىوھەكى مۆك ھاتىيە بەرجەستەكرن. رودان، ب ھەوالى

كرى، لى سەر چەندىن جۇرىن جىوازان ھاتىيە دابەشكرن، لى گورەمى بابەت و چاوانى، يان لى دويف گرىگىن، ھەندەك جارن ژى لى دويف ئاراستەيان. زىدەبارى رىياز و تېورىن جودا پىن ئەدەبى. بۇ نمۇنە، ھەر ژ ئەستۇي و دېتن و تېورىن ئەدەبىياتا كەشتارا كرىكان، يان ژى رىياز و شەپۇلىن ئەدەبى پىن رۇژئافاي مىنا فۇرمالىستىن رۇس، ھەردىسان بۇچوونىن (م.ى. فۇرستەر)، تىگەھىن نوى پىن گرى لى دويف بۇچوونىن رەخنا نوى يا ئەمىركى و رەخنەگرىن وەك نورمان فرىدمان، پاشان بونىادگەرپىن مىنا جىرار جىنىت و رۇلان پارت و تۇدوروفى. ھەتا نھا ژى لى سەردەمى مۇدىرىزىم و پاش مۇدىرىزىمى ژى تىگەھ و جۇرىن جودا جودا ژۇ گرى ھاتىيە دانان. لى دئەفى فەكۇلىنىدا، تەكەز لى سەر ئەفان جۇران ھاتىيە كرن:

۴. ۱ لى دويف چاوانى، واتە چاوانيا پىشكىشكرنا گرى و پېرەوا پىششەچوونا فەگىرائى. بابەتەك بىتنى يە، يان كۆمەكا بابەتان. ب ئەفى رەنگى ژى دۇو جۇرىن ھەين كرىيا سادە: يا ئاشكرا و پىكەك گرىدايە و وەرگىر ب ساناهى سەر ھەلدىت. كرىيا ئالوز: پىش و پاش و فلاش باك ھەيە و نەيا رىكخستىيە و وەرگىر دئەفى پىكەك گرىدەت. (قاسم، 2019، 85).

۴. ۲ لى دويف گرىگىن، واتە گرى چاوان دىشېت ئەنجام و دوماھىكى لى دويف ئەكەر و سەدەمان بەرجەستەكەت. ژ بۇ ئەفنىيەكى ژى سى جۇرىن گرى ھەنە:

كرىيا گرى. ئەنجام دىيار و مسوگەرن و وەرگىر گەلەك رەنجى نايىنىت. كرىيا فەكرى. ئەنجام نەديار و مسوگەرن و وەرگىر بەژداردىت تىدا. كرىيا رەوشەنگەر. كارەكتەر ديارترن ژ رويدانان و رويدانان ددەن ناسكرن. (قاسم، ژىدەرى بەرى، 87).

لى دويف رىكخستى، واتە ب چ رېتەكى رودان و كارەكتەر ھاتىيە پىشكىشكرن، سەمتا ب رېشەچوونا ئەوان ب چ ھېلەكىيە. ئەو ژى دېنە دۇو جۇر: كرىيا رىكخستى. رودان و كارەكتەر ب ئاسۇيەكى رىكخستى دەھىنە ئمايشكرن. ۴. ۳ كرىيا رىكخستى. جۇرەكى تىكەلى و تەفلەھىنى دمايشكرن و فەگىرائىدا ھەيە، نە يا رىكخستىيە. (نىكول، 1992، 128).

۴. ۴ لى دويف پىكەكەت ئەوى يا ھەزرى و ئەپستۇلۇژى، واتە ھەز ب چ رەنگ دەھىنە پىشاندىن، بۇ نمۇنە:

كرىيا ئاسايى: ئەو ب رەنگەكى ئاسايى ب رېشەدجىت و رودانان فەدگىزىت، دەستېپىك بۇ تروپكى و پاشى چارەسەرى. زۆرەيا جارن دېرەھەمىن كلاسكىدا دەھىتە دېتن. (بورنوف، 1991، 66).

كرىيا ھەفەرىب: ئەف جۇرە ب چەندىن ھېلىن ھەفەرىب و ئاسۇيى لى گەل ھەفدوو دچن، واتە چەندىن بوپەرىن جودانە و پەيوەندىيەكا ئۆرگانىكى لى گەل ھەفدوو نېن. (دىل، 1981، 29).

كرىيا بازەنى: ب رەنگەكى بازەنى ب رېشەدجىت. واتە دەستېپىك يا ھەي و لى دوماھىكى د زفرىتە ھەمان خالا دەستېپىكى. (نجم، 1971، 85).

كرىيا بەروفاژى: بەروفاژى كاردەكەت، واتە ژدوماھىكى دەستېپىكەت، بەرەف سەرەتايىشە دەھىت، بۇ نمۇنە ئىك يى ھاتىيە كۆشتن و رودان ھىدى ھىدى دزفرىتە دەستېپىكى. (بورنوف، 1991، 67).

كرىيا كەلەكەبووى: كۆمەكا بوپەران يى لى سەر ئىك كەلەكەبووين، ئافاھىيەكى ستونى دروست دكەن و پەيوەندىيەكا ئۆرگانىكى يا لى گەل ئىك ھەي. (نجم، 1971، 85). كرىيا تەفلەھەف: ئەف گرىيە يا تىكەل و ئاوتىيە لى گەل ھەف، ب ساناهى ناھىتە

ئاوارەيەكى شىنگالى، ژ بەر دىكلەكى سى ھەڧاللىن خۇ كۆشتىنە. چۈنكە دەست بوون و ھەڧاللىن وى بەرى دىكلە نە دابوونە قىلىن. دانا سەرى قۇربانى بەرامبەر قىلىن ئىكە ژ ئوان بىروباوهرىن ئايىنى ئىسلامى و تاكو قۇربانى ىن ھەلال ىت. تۆھمەتبار كارەكتەرى سەرەكى ىن رۇمانى عىدۇيە، ب پىتان ئامازە بۇ ھاتىيەكرن. رودان وەك تۆچەيەكى سادە درۇژنامەكىدا ھاتىيە بەلاڧكرن، ئەڧە ژى ب خالا دەستىپكى ھەيتە نىاسىن وەك كارەكتەركىيە و ھەلكنى كىژ دەڧەرىيە.

"پشتى ڧى بويەرى، من ڧيا بزانم كاتى نھا رەوشا تاوانبارى چاوا يە و پىزابوونىن ڧانوونى گەشتىنە كىڧە؟ (جاسم، 2024، 4).

ھەر دىڧى قۇناغىدا، كارەكتەركى دى ىن سەرەكى ديار دىت، ئەو ژى كىڧى ىن رۇژنامەڧىشە. كىڧى ھەولددەت بزانىت تۆھمەتبارى بۇچى ئەڧ كىيارە ئەنجامدايە و ڧەرىژا ئەوئى چىيە. دى چىت و عىدۇيى نىاسىت. زىدەبارى ئاشكرا بوونا ھى كۆ نەخۇشخانا رەوانە يا دەرۋى. ھەر دىسان ئاشكرا بوونا كارەكتەركى لاوھى سەرشىسكارى رۇژنامەنى.

"دكتور نەيىل عوبەيدى، ژىپى وى نىزىكى چل و پىنج سالانە، پرچا خوە وەكى كازم ساحرى دقوسىنىت، ل نەخۇشخانا يە رەوان بەرپرسى پشكا نەخۇششىپىن دەرۋى يە، كەسەكى بىزىيى و ترسۆكە. ژ رويەكى ڧە ىن ھەڧە، ژ بەر كۆ ئەو د بىئات دا عەرەبە و بزانى دكەت خوە بىاريزىت؛ ژ رويەكى دى ڧە، ئەو پشكەكە ژ ڧافىاپىن دەرمانان ل كوردستانى" (جاسم، ژىدەرى بەرى، 5).

ل چوونا نەخۇشخانى، كارەكتەركى دى ىن لاوھى پەيدا دىت، (د.نەيىل عوبەيدى) عەرەب، ساخەلەتىن وى و سىياى وى ىن ژ دەرڧە ھەيتە وىنەكرن. وەك گەلەك عەرەپىن دى يىن ل كوردستانى دىژىن و ژ ناوچەپىن دى يىن عىراقى ھاتىنە و بەرژەوھەندى و دەرۋەمەندىيا خۇ دىبارىژن.

"دەمى كۆ چوويە ژورى، من ھزر كر دى ئەژدەھايەكى بىنم، لى ھەمى تىشتىن من د خەيالا خوە دا بۇ وى دانان بەروڧاژى بوون. وەكى دىم، گەنجەكى تۇرمالە و ھۇسا ديار دبوو ژىپى وى ل دووماھىيىن بىستانە، مېيىن وى يىن پرتەڧالى و دىپى وى وەكى يىن ئەكتەرانن پاشى سەلىيەكا پرسىياران ھافىتە بەر من تو كى؟ ناڧى تە چى يە؟ چ كار دكەى؟" (جاسم، ژىدەرى بەرى، 7).

تەمەنى عىدۇيى (20) سالن، سەروسپاپىن ئەوى د سۆرن، كىڧى ژى وەك رۇژنامەڧىش ھەيتە دىاركرن.

واتە، دىڧى قۇناغىدا، د دەستىپكىدا، رۇمانڧىسى دوو كارەكتەرىن سەرەكى (عیدۇ، كىڧى)، زىدەبارى دوو يىن لاوھى (سەرشىسكار، د.نەيىل)، پىشاندايە. ھەر دىسان دەم وەك شەڧا سەرى سالى، چە ژى وەك نەخۇشخانا دەرۋى ھاتىنە دىاركرن. سەرەراى دانانا بەرى بىناتى بەرھەمى، كۆ گەنجەكى ئىژدى ىن ئاوارە و ھەلكنى شىنگالى، تەمەنى ئەوى بىست سالن و سەروسپاپىن ئەوى دسۆرن، كۆنەھكارىيەك يا كرى ب كۆشتا سى كەسەن ھەڧاللىن خۇ. ئەڧ دەستىپكە چوونا ناڧا رۇمانى و ب رېڧەچوون و گەشەكرنا رودانان، ب دلىم و كارىن ھەرە سەرەكى يىن ئەڧى قۇناغى ھەيتە زانىن ل دويڧ قوچەكى ڧرىتاجى. ب كۆتەكە دى، ددەستىپكىدا، كارەكتەرىن سەرەكى و لاوھى، دەم و چە، بەرى بىناتى ىن بەرھەمى ھاتىيە دانان و ھىدى ھىدى دى بەرڧ قۇناغا دووونى چن، قۇناغا بەرزبوونا رودانان، كا دى گەھىتە كىڧە و دى چ چىيت.

۲.۵ بەرزبوونا رودانان (Rising Action):

ئەڧە قۇناغا دووويە، رودان ھىدى ھىدى گەرم و بلند دىن. ھەڧكىيا سەرەكى دەستىپكەت. كرى ژ ئەنجامى ھەڧكىيا دناڧەرا كارەكتەران يان ژى ئەو ئاللىگارپىن

رۇژنامەكى دەستىپكەت، كەسەكى سى ھەڧاللىن خۇ ل سەرا دىكلەكى كۆشتن. كىڧى رۇژنامەڧان ل دويڧ بويەرى دىچىت و تۆمەتبارى ب ناڧى عیدۇ خودىدا دىناسىت كۆ ئاوارەيەكى ئىژدى ىن ھەلكنى شىنگالى يە. رودان زىدەدىن و ھەڧكى دشارپىت و كارەكتەرىن لاوھى ھەيتە دناڧ ڧەگىرانا رۇمانىدا. كىڧى باى كۇڧانى دىناسىت ب رىكا عیدۇى، ئەو ژى قۇربانىيەكى ئەڧاللىن دەرڧەرا بەرى گارەيە و نھا بازرگانى كەرەستىن ھۆشەبرە. رۇمان يا پرە ژ بايەتىن كۆشتن، ىن كۆنەھى، گەندەلى، دلۇڧانى، خىبانەت، دەرۋ، كرىدان ب ناڧى، سەردابرن، ىن ئومىدبوون، پىشسىنى، ئەڧال، رەڧاندىن، كىچەلىيا سەكى، بىروباوهر، دژايەتيا ئانان بۇ ئىكودوو، جەگەرسۆن، مالىزىانى، قوما، نەگۇنجاندىن، ھاڧىبوون، نامويس ڧروتن، نەرجسىت، ھەڧىلان، دىژىن، ژىڧەبوون و ياخىبوون ... ھتد. ل دووماھىيا رۇمانى، تۆھمەتبار عیدۇ ھەيتە سزادان ل سەر گونەھەكى كۆ دىناتىدا ئەو نە ھۇسايە. باى كۇڧانى زەنگىن و دەرۋەمەندەكى مەزە. رۇمانا كىڧى ژى يا دىژىنە و بەرى نھا ژلاىن رۇمانڧىسەكى دىترڧە ھاتىيە ڧىساندىن. ۳. قوچكى ڧرىتاجى د كرىستالىدا: قوچەكى ڧرىتاجى (Freytag Pyramid)، ھىلكارىيەكە ژۇ شەرۋەكرن و بەرجەستەكرنا بىناتى ڧەگىرانى و كرى دناڧ بەرھەمىن ئەدەبىدا ھەيتە بكارھىنان. ژ پىنج قۇناغىن سەرەكى پىكەھىت:

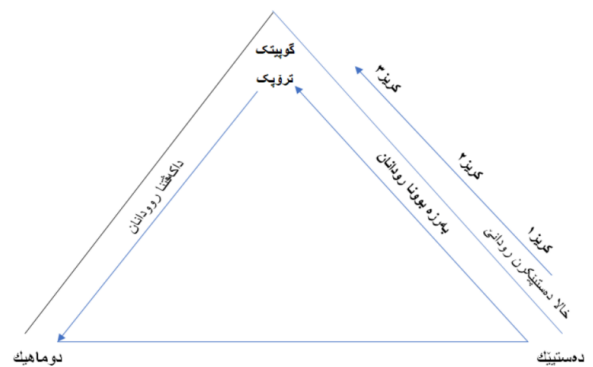
۳.1. دەستىپك (Exposition).

۳.2. بەرزبوونا رودانان (Rising Action).

۳.3. كۆپىتك (تروپك) (Climax).

۳.4. داكەشتا رودانان (Falling Action).

۳.5. دووماھىك (Denouement).

شىۋەى ۲: ھىلكارىيە ھىزمەرە (۲) قوچەكى ڧرىتاجى

۵. ۱ دەستىپك (Exposition):

د ئەڧى قۇناغىدا، كارەكتەرىن سەرەكى، ھەودەمىن رودانان، بەرى بىناتى رۇمانى و ھەر تىشتەكى وەرگى ب پىدڧى ب زانىت ھەيتە دانان (حادە، 1972، 311). بۇ نمونە، پىشكىشكرنا كارەكتەرىن سەرەكى، پاشخانا و كۆننىكس و رىزەوا گشتى يا رودانان، زىدەبارى جە و دەم و ئەو ھۆكارىن بوويە ئەگەرىن ئەڧان رودانان سەرەكى يىن رۇمانى. ھەر د ئەڧى قۇناغىدا ژى، ئامازە ب بەندكىن ئەو كىشا كۆ دى بىتە كرۇكا رودانان ھەيتە كرن.

دەستىپكا رۇمانا كرىستال، ئەڧ نوچەيە "ژ بەر دىكلە سى ھەڧاللىن خوە كۆشتن!

كىڧى ئامىدى / سىيە پرىس

شڧىدى ل دەرڧەدارىيا سەرسىكى گەنجەكى سى ھەڧاللىن خوە ب گوللەيان كۆشتن."

(جاسم، 2024، 3).

عیدۇ، بەھسنى کارەكتەرەكنى دى ئىن لاوھكى دكەت، ئەو ئى بائى ويە. بازىرگانى جلوبەرگايە و ھاتى وچوونا دھۆكى دكر ژ شىنگالى. ئامازەين ددەتە رەوشا مالا وان يا دارايى كو يا باش بوو. (فەقرا) دھىتە نىاسىن وەك داپىرا عیدۇى. عیدۇى خويشكەكا ھەى ب ناڧى (نېزىگر). بېشىنىن فەقراى ئەو دى ب بارانەكا رەش ژناڧچىن و كارساتەك دى ب سەرى وان ھىت. عیدۇ ب دوو باران و كارساتان.

"دەمى كو ئەز بوويە گەنج، ئەز بەرەف دھۆكى ھاتم و ل پشكا راگەھاندنى ل زانكۇىن بوومە قوتايى" (جاسم، ژىدەرى بەرى، 20).

عیدۇ ژ شىنگالى، بوو قوتايى ل زانكۇيا دھۆكى، پشكا راگەھاندنى خواند. بەردەوام ھاتى و چوونا دناڧەر شىنگال و دھۆكى دكر.

"دەنگى كەفتا دلۇپەكى ھات؛ مەن بەرى خوە دا ئەردى، ئىدى خوين وەك جۇبارەكى يا د بەر پىلاڧا مە را دىۋىت". (جاسم، ژىدەرى بەرى، 23).

كىڭى، ئىن دناڧ قەگىرايىن عیدۇيا ئىن تىكەلبووى. ژ نىشكەكىڭە عیدۇ ھەولە خۇشستى ددەت، نەخۇشخانا ھەمى شەلۇ و پزىشك و كارمەند ھاتە ژوور و عیدۇ بىر.

دقۇناغا دووينا، بەرزبوونا رودانان ل دويڧ قوۋچەكى فرىتاجى، د رۇمانا كرىستال دا. رودان ھىدى ھىدى گەرم دىن، وەك فەقرا و بېشىنىن ئەمى، بائى عیدۇى و دايكا وى و نېزىگرا خويشكا عیدۇى. بائى كۇڧانى و نىاسىنا وى و كىڭى. ھاتنا عیدۇى وەك قوتايى زانكۇىن ل دھۆكى. زىدەبارى پەيدا بوونا ھەڧىكى وەك توخەكى سەركى ئىن رودانان. كرى دھىتە ھوناندن، ھەلچوون و رەقتارىن دھىتە وىنەكرن. ئاللىكارى پەيدا دىن ب مەرچەكى نە گەلەك درۇھن و ئاشكرانە، بەلكو سەرداڧن، وەك ناڧى كۇڧانى، كوترى سىپى، بارانا رەش، دانانا تۆمكى بۇ كوتران ل پاركا بازارى ... ھتد. ھەروھە پەيوەندىن كارەكتەرەكەن پىكە ديار دىن، وەك پەيوەندىيا كىڭى و عیدۇى. باب و دايك و فەقرا و نېزىگرا كەنە چىن عیدۇى. پەيوەندىيا بائى كۇڧانى ب عیدۇى و كىڭى قە. عیدۇ بۇچى دھاتە دھۆكى. ئەقە ھەمى پىكە سەرداڧن و بىياقى بەرزبوونا رودانان وەك قۇناغا بەرى گەھشتا كۇپىتكى و شارىانا ھەڧىكى و پىكەتەن و دروستبوونا گرىتەك سەرتاسەرى و گشتىگر ژۇ بەرھەمى.

۳.۵ كۇپىت (تروپىك) (Climax):

ئەو چركا ھەڧىكى دگەھىتە كۇپىتكى. ب خالا ۋەرچەرخانا رودان و قەگىرايى دھىتە زانىن. زۆرىيا جاران دكەڧىتە دىڧا رۇمانىدا. ھەر بىر پارەك د ئەڧى قۇناڭىدا ھىتە دان، يا كارىگەر و چارەڧىسسازە و باندۇرى ل سەر رودان ل دويڧا ژى دكەت (جەدە، 1972، 312). دۇخى ئېكلايكرنا ھەلوپىستانە و ھەر بىر پارەك ھىتە دان، پاشكەزىوون ژى نىنە، ھەمى رودان د گرىنگ و ۋەرچەرخانەك ژ رەھ و رىشالان پەيدا دكەت. كۇپىت، پترىن چركا درامىيە دناڧ بەرھەمىدا رىرەوا وى يا گشتى ديار دكەت. وەك خالا نە زڧرىنى دھىتە ھىمارتن و چ تىشەك وەكى بەرى خۇ نارڧرىتەقە.

"مەن بەرى خوە دا مەزگەڧى دا دەستڧا خوە خوەشەكەم، كۇمەك زەلامىن گوندى ل بەر دەرى بوون، دىمىن ھەمىيان تىگىرى بوون. دەمى گەھشتىم، ھىژ مەن دەۋارى خوە گرىتەداى، وەكى شىلخەك مېشىن گەڭىنى ل دۇر مەن كۇم بوون. ھەجى مىسالى ئەو زەلام ھاۋىش كرن". (جاسم، ژىدەرى بەرى، 34).

بايى كۇڧانى، گەھشتە گوندى مىرستەكى و ھىشتا زاننىت چ رودايە، (ھەجى مىسا) وەك كارەكتەرەكى لاوھكى موختارنى گوندى دھىتە دناڧ روداناندا. بايى كۇڧانى ناچار دكەت ئەڧ شەڧە ل دھڧ ئەوان بىنىت و نەچىتە گوندى خۇ. چۈنكە ئەو دزانن چ چىنوويە، لى بايى كۇڧانى ئىن ئاگەھە ژ بوويەرىن رودان.

دكەڧە ل بېشىئا ئەوان پىكەڧىت. (جەدە، 1972، 311). ژ گرىنگىن سىمايىن ئەڧى قۇناڭى، بېشىداچوون و گەشەسەندنا ھەڧىكىنە، ھەلچوون زىدە دىن، ئاللىكارىن نوى پەيدا دىن، پەيوەندىن كارەكتەرەكەن پىكە دھىتە دياركرن، كا ھەر ئىكى چ پەيوەندى ب ئىن دىشە ھەيە و بۇچى ئەڧا ھەى روددەت. ھەمى تىشەك بەرەڧ كۇپىت و تروپىكى دچن.

"ئەز ئى بېشىنىن فەقراى ب ھەم دىم و ل گۇرەى بېشىنىيان ھەمى تىشە ب دووماى ھاتن." مەن ئى ب ھىيەتى فە كۇتە وى "فەقرا كى يە؟" (جاسم، ژىدەرى بەرى، 8).

(فەقرا) كارەكتەرەكە لاوھىيە. خۇدان بېشىنىيە. خەلك ھندەك جاران پىرس و راۋىزا خۇ پىدكەن.

"سۈبەھى ئىڧارى ل سەمەت چار دى چىيە پاركا بازارى و دى بىست ھزاران دەيە بايى كۇڧانى و سلاڧىن مەن ئى بىكە، ئەو دى ئىئانەتەكى ددەتە تە. پاشى دى پاكىتەكا ماربۇرۇ و چەڧاڧەكى و سلىڧۇنەكى ئىنى" (جاسم، ژىدەرى بەرى، 8).

كارەكتەرەكى دى ئى سەركى پەيدا دىت، (بايى كۇڧانى) ل (پاركا سەن) ل بازارى دىمىت. تۆمكى ددەتە كوتران.

"ئەز بايى كۇڧانى مە، ل سالا ۱۹۸۸ ئى ل ئىئارەكى مەن بەرى خوە دا ئامىدپى، دا كو ھندەك ژ بەرھەمى گوندى بڧرۇشم، ئىان گەلەك ب سادەبى ب رى قە دچو، ئەز خودانى خانىيەكى و رەزەكى و زارۋىكى بووم كۇڧانى مەن ئى بىنچ سالى، ركا خوە ل كۇترەكا سىپى كرت بوو و ھەر دگۇتى "بو مەن كۇترەكا سىپى بىرە" (جاسم، ژىدەرى بەرى، 13).

بايى كۇڧانى، خەلكى قەزا ئامىدپىيە، كۇرەكى بىنچ سالى ب ناڧى كۇڧان ئى ھەى، كۇترەكى سىپى دڧىت. بايى كۇڧانى وەك كارەكتەرەكى سەركى، ناڧ نىنە، بەلكو ناسناڧى ھەى. ناڧى كۇرئ وى كۇڧان و كۇترەكى سىپى دڧىت، ئامازە و پەيامن ژ بۇ روداننى دھاڧى. "ل رۇژا د دويڧ دا، ئەز چوومە پاركا بازارى و دى ئىڧا ۋەرە بايى كۇڧانى بىياسە!" (جاسم، ژىدەرى بەرى، 15).

كىڭى رۇژانامەڧان، ل سەر داخۋازىيا عیدۇى، چوو بازارى دا بايى كۇڧانى بىياسىت و مەتايى وى بۇ بىنىت.

"مەن تىبىنىيا وى چەندى كر، كو ھەر ژ دەستپىكى زەلامەك ھەر بىتەكى دچىت تۆمكى ددەتە كوتران و پاشى جارەكا دى قەدگەرىتە جەى خوە و دروینتە خوارى، مۇڧ ھىز دكەت خەلكى باكۇرە، كۇلاڧى وى ئى وەكى بىن نىكاركىشان، شەلۋال و قەمىسى وى ئى چارگۇشەيان ھىلپنا خوە ئى چىكرى، سىمىللىن وى بىن پىساسى، دىنى وى ئى تىر گرىن، مۇڧ ھىز ناكەت ئەڧ سەروپەرە ئى خەلكى دھەڧىرە يە". (جاسم، ژىدەرى بەرى، 16).

د ئەڧى قەگىرايىدا، بايى كۇڧانى وەك كار، سەروسىيا، رەھەندىن ئەۋى بىن لەشى دھىتە ناڧىشكرن.

"بايى مەن مۇڧەكى بازىرگان بوو، جلك ژ سورپىن دىننە دھۆكى و ل سەر دكانداران بەلاڧ دكرن، رەوشا ئابۇرى يا مالى يا باش بوو. بايى مەن ژ بلى دايكا خوە چ كىشە نەبوون، داپىرا مەن فەقرا بوو، فەقرا د ئۇلا مە ئىزدىيان دا ئەو ئىن بىن كو بېشىنىيا پاشەرۇژى دكەن خويشكا مەن نېزىگر ژ مەن پچوكتەرە، وى ئى وەك مەن بېئەلوپىستى ل بەرھەمىرى ئى چەندى ھەلڧارت بوو دەمى ئەز ئى چچوېك، جار جار وى ل سەر خوارنى سەھدەرە مەن و دكرە گرى، دا بىڧرىت "ئەم دى ب بارانەكا رەش چىن، تو دى ب دوو بارانان چى!" (جاسم، ژىدەرى بەرى، 19).

دەمى خوارنا تىشتى، بىرسىكە لى ددەت، شىنگال يا كەتتەبە ددەستىن داعش دا، ئەفە وەك خاللا ۋەرجەرخانا ژيانا عىدۋى دەيتتە ھۇمارتن. عىدۋ، ھەمى ھەولەككى ددەت تىشتەكى ژ شىنگال و خىزان و مالباتا خۇ ب زانبت، لى ھەمى ھەولەككى ئەۋى ژىلى دەنگوباسىن سايت و تەلەفزونان، چ دى نىنە. مۇبايلىن مالباتا ئەۋى ھەمى دگرتىنە و چ تىشتەك ژ چارەقىسى كەسىل شىنگال ديار نىنە. شىنگالى يىل ددەك، بىرسى، رويس و يىتخاس، ھەزار و بىرندار، بىن مال و دل زكەستى. مەگەفت و قۇتالغانا ل يىشيبا ئاۋارەيان ھاتىنە فەكرن، خەلك بىن ھارىكارىان بۇ ئەۋان كۆمەككە دكەن و دېمەن ھەمى وەك رۇژا قىامەت و دوماھىكى دەيتتە يىشچاڭ.

"دەمى مختارى ئەز دېتەم، چاقىن وى تىزى رۇندك بوون و ئەز ھەمىز كرم، د ھەمىزدا وى دا ئەۋ رۇندكەن چەند رۇژە دادعويم پەقەن، ۋەكى گۇرپىن ل سەر رويسىن مەن دھان خوارى، مەن ھەست ب گەرماتىيا وان دكر، مەن گوتە ۋى: قوربان تە مۇختار، چ چىبوو؟ ۋى پىچا خەۋە سىي ۋەكى ژىن زەلام لى مرى قەدچراند و خەۋە بەردا ئەردى". (جاسم، ژىدەرى بەرى، 59).

عىدۋ، بەرەف شاريا قە دچىت، موختارى گۇندى خۇ دىنىت، مۇختار ژى وەك كارەكتەرەكى دى دەيتتە دناڧ رودانان. دىدارەك ب دلنىش و خەمكىنە، پىرى ئازار و بىرنە، ب دلەكى سۇقى ھەر دوو ئىكودو ھەمىز دكەن و ب كەلەك گەرم دگىرن. ل سىي مەھى، بارانەك رەش وەك يىشىنىتتە فەقراى سەر ب شىنگال دا ھات. قىزى و گرى، كۇشت و كۇشتىكارى و خويى ھەمى جە تىزى كرن، عەسكەرى تارىن ب جلىن رەش ل نىڭا شىنگالى پەيدا بوون. نىكا عىدۋى (داپىرا ئەۋى) (فەقرا) يا مرى. خەلكى گۇندى ھەمى ب خىزاشە ل ئاقاھى مەزەن كۆمكرن، ژن و زارۇك ل رەخەكى، زەلام و خۇرتىن مېن ئەۋان ھاتىن ل رەخەكى دى. ب چاقىن درندە و گىانەۋران ل كچ و ژنان دىنرىن، ھەر زەلامەكى خۇ نەرازىكرا ئىكسەر فېشەكەك ل سەرى ئەۋى ددان و ل وىرى دھاتە كۇشتن. داخواز ژ ئەۋان ھاتە كرن ئايىن و ئۇلا خۇ ب گۇھورن. براىن موختارى ژى ل وىرى كۇشتن. باىن تە ب كىرەكى ئىك ژ ئەۋان كۇشت، ئەۋان ژى باىن تە كۇشت. ئەم ھەمى ل بەر دىۋارەكى رىزىكرىن ب سەلىن ئەم فېشەك بارانكرىن، مەن ژى خۇ وەك مېيان نىشاندا. نە ئەز گەھىشتە قىزى.

"خەلكى گۇندى گىزىل گەل بەلاقبونا دەنگوباسى ھاتنا ھىزىن ھكۆمەت بووينە دو پىشك، پىشكەك ژ دەسپىكى رەقىيە ئالىي گەلپى گەرەگۇڭى و ھاتىنە كىيبارانكرن، پىشكەك ژى مانەل گۇندى و بەعسىيان كرىنە د زىلپىن لەشكەرى دا بىرنە كەلما زىركىن ل ددەك، زەلام و ژن يىن ئىك جودا كرىن و بىرنە دىۋانىيىن ل باشورى ئىراقى". (جاسم، ژىدەرى بەرى، 67).

ئەفەل دېرەۋامان، نىڭا خەلكى گۇندى گىزىن بىن ھاتىنە كىيبارانكرن ل گەلپى گەرەگۇڭى، نىڭا دىتر يىن بەرەف دىۋانىن ل باشورى ئىراقى بىرن.

"ئەۋ كەچەلى خۇدانى قاتا رەش بىن ئەز بۇ تە بىس دكەم، دى بىتە پىشەبەرى مەن، ئەۋ خۇدانى مەزىن گازىنۇيا دۆمبەلى يەل ھەمى ددەك" (جاسم، ژىدەرى بەرى، 69).

ل شارىيا و ل دەمى بەلاقەكرنا ھارىكارىيان ل سەر ئاۋارەيان، عىدۋ كارەكتەرەكى دى دىياسىت، كەچەلە، خۇدان قاتەكى رەشە و دەۋلەمەندە، لى بىن زارەكرى دكەت دھارىكارىكرنا ھەزاراندا. مۇقەككى دوو رويىيە، خۇ ل يىشچاقىن كەمىرا دىنىتە دەر. ئاقى ئەۋى ھەيدەر شەمۆيە، خۇدان گازىنۇ و مەنجانە و پىرۇژىن قۇمارىيە. ئەف كەسە ژى دى كارىتېكرەكە مەزەن ل ژيانا عىدۋى كەت و پىرەۋا روداننى دناڧ رۇمانىدا

"سەيدان رۇژنامەفان، تا كو بەرى سېندەق ئەز مامە ل ددە جىلان، ئەم نەگەھىستىن بىناخىن، ۋى گافى لەشىن مە دەرپىن ژ ناخىن مە دكر. ل دووماھىيى دەمى كو مەن كارى خەۋە كرى، ۋى چاكىتى مەن كەل بەر مەن د بەر پاكۇتى: ئاقى تە چى يە؟ پىشتى ۋى ئەف پىرسىارە كرى، دەقنى مەن سۇت، تا نە ئەز بىن باجا قى بەرسىنى ددەم، چ تىشت نىنە قى ئىشنى بۇ مەن قەرەبوو بكەت. ئەز خەلەتبووم و مەن ب دەفۇكا مە گۇتى: ئاقى مەن نە قەنجە، عىدۋ يە. چاقىن ۋى زىق بوون، ب زۇرى تەفا خەۋە داۋىرا و دىنى ۋى گەلەك تىكچو، ۋى لەزەك دكر و ب تى ۋى دقيا ژ خانى دەرېكەم، پىلاڧىن مەن كەن دەستى مەن دا و ئەز پىتخاس ھاقىتە ل بەر دەرى." (جاسم، ژىدەرى بەرى، 39).

عىدۋ وەك قۇتالى ل بەشەكى ناخۇل ددەككى دىنىت، كەچەك دەرۋاسى يا بەشى ناخۇل ب ئاقى (جىلان) و ب رىكا نامىن ئىشى ھەقدو دىناس. ل ئاقى ئىككى ل مالا جىلان ب شەف، ھەر دوو ھەزىن خۇ يىن سىكىسى تىزى دكەن، پىشتى ب دوماھىك ھاتىن، جىلان پىرسىارە ئاقى عىدۋى دكەت، زانبت ئىزدىيە. پىشتى بۇ ۋى روھن دىت كۆ عىدۋ ئىزدىيە، تۇشى شۇكەك مەزەن دىت، چۈنكە دىنەھىشى خۇدا جىلان ھاتىنە پەرۋەردەكرن ئىزدى دىپىن، ئەفجا چاۋان ئەۋى ئەف كارە ل گەل ئىزدىيەكى كرىيە. ئەفە دىتە ئىك ژ ئەۋان شەكەستىن دەرونى يىن عىدۋ توش دىت و تىدى ئەۋى جىلان نەدەتەفە.

"گازىنۇيەك دۆمبەلى يا ل پىشتا سكرى ددەككى ھە، ئاقى ۋى سىيەمەندە، ب تى سەكە وان پىلپىن خەلاتان دېن، كا ژمارەيىن وان چ نە؟" (جاسم، ژىدەرى بەرى، 43).

عىدۋ، كىمى رۇژنامەفان ھاندەت پىت يارىا دۆمبەلى بكەت. تا ب رىكا ئەۋى ھەندەك پارە و دراڧى ب دەستخۇفە يىن، نىپىنن ئەف يارىا قۇمارى بۇ شۇفەدەكەت، كا دى چ كەت؟ چاۋان كەت؟ رىكارىن يارىكرنا ئەف قۇمارى چەن. ل رۇژا دويىدا، ئەف ھۇمارەيە (۱۷۱+۱۱۴+۲+۱۶۵+۸۵+۲۶) بۇ دەستىشانكرن و كىڭى چوۋ يارى بكەت. يىشىنن عىدۋى دروست دەرەكەت و كىڭى (2000) دۇلار بىرن.

"ل ۋى رۇژى ھكۆمەت ئىراقى ھەۋا خەۋە يا ئەفالى گەھاندبوو گۇندى مە، خانى سۇن، ھەندەك خىزان رەڧىن و ھەندەك دى ل پىشتا ترومىلپىن لەشكەرى سىيار كرن و بۇ جەھەكى نەدىار ھاتن قەگۇھاستن". (جاسم، ژىدەرى بەرى، 49).

پىرۇسىسا ئەفەلانى، يا گەھىشتىيە لۇتكى ل زۇرىيە دەفەرىن كوردستانى و ب تايەت ل دەفەرا بەرى گارەيى، گۇندى باىن كۇفانى ژى بىن ھاتىنە ئەفەلكرن، گۇند ھاتىنە سۇن، ئاكىچى ھەندەك ھاتىنە كۇشتن و يىن دى ژى ب زىلپىن لەشكەرى بەرەف جىن نەدىار بىرنە.

"پىشتى خوارنا تىشتى، ھاتە ھۇلا ھۇتېلى و بەرى مەن ب تىشپى كەفت، ژ بەر مانىشپىن بەز شاشە سۇر ببو، ئاقى شىنگالى ۋەكى ئاكرى چرىسك ژى دچن ل جەن نوۋچەيىن بەز دھات و دچو. ئەز ل جەن خەۋە شىك بووم، ھەرۋەكى ئىكى ئافەكە تەزى ل بەشى مەن دا كرى، شىنگال كەفتە دەستى لەشكەرى رەش دا و چارەقىسى ھەمى خەلكى ۋى، كەفتىيە دىن دلۇفانىيا پۇستالپىن وان دا." (جاسم، ژىدەرى بەرى، 57).

عىدۋ ژ شىنگالى بەرەف ددەككى دىت، تا ل دەرگەھەكى پاگەھاندنى كارىكەت، د ماۋى گەشتا خۇدا، ئەۋرىن رەش و تۇز و باھۇزان دىنىت دەمى ژ شىنگال دەرەكەف. دگەھىتە تۇتپىل ل ددەككى و شەفا خۇ دەرەز دكەت، ل سىپىدى و ل

عیدو دناف كومهكا هەفرکین جوداجودا و گەرمدا دژیت، ژيانا ئەوى ھەمى شلەژاي و بى سەرۋەرە، ئاغا (ھەيدەر شەمۇيىن خۇدانى گازىنۇيى، ئەوى ڧىرى دەرمان كىشائى دكەت و ھەڧنىاسىنى دناڧەرا عیدو و بايى كۇڧانيدا پەيدا دكەت. ژ ئەوى رۇژى عیدو ژى دىتە ئالۇدەڧى دەرمانىن ھۆشەر.

"سپىدەيەكى ژ بەر دەنگى مۇبايلى ژ خەو رابووم، دەنگى خویشكا من ھات. ئەى ھەوار ئەڧە نىزگەر "عیدو ڧان ژيان يال من كرىه دۇزەخ!" دەمى ئەڧە گوتى، دىيال بەر من تارى بوو، ئىكسەر دەنگى وى دوير كەفت و كەسەكى دەنگىور گەل من ئاخفت، داخوژا يىتچى ھزارا دۇلاران ل بەرامبەرى رزگار كونا نىزگىرى كرى، سى رۇژ مۇلات دان و نەھىلا چ بىژم." (جاسم، ژىدەرى بەرى، 104).

رودان دگەرم و ھەڧرى و جۇرىن وى ھەر يىن بەرەڧ لوتكىڧە دچن. نىزگرا خویشكا عیدو وەك سەيە يا كەتتە دەستىن داغشدا، ب رىكا مۇبايلى و ھەمارەكا يىانى پەيوەندى ب عیدو ڧە دەتتە كرى، ئەگەر ئەوى ئىت خویشكا خۇ قۇرتالەكەت، دڧىت كۆرمەكى مەزن بى پارەى بدەت. ھەلەتە عیدو ئەو كۆرمە نىنە، ئەڧە ژى مەزىن ئالنگارى ل بەرامبەر ئەوى دروست دكەت. ھەموو ھەولین خۇ دىتخىتە گەر ئەڧى كۆرمەى پەيدا بکەت و خویشكا خۇ رزگار بکەت، لى ھەولین ئەوى دىن مڧانە.

"بىارا من ئەو نە چەل سەر سنوران و دڧىت تىتەكى ژ خىزان خەو بزانم، ترسۇكى يە بەرەڧىنى رازى بىم و بچە كەسەكى ئەزەزى و ب تى رچا خەو رزگار بکەم." (جاسم، ژىدەرى بەرى، 106).

ھەر دگرمەيا روداندا، بايى كۇڧانى برپارى ددەت، نەرەڧىت و نەچتە سەر سنوران، بەلكو جارەكا دى ڧەگەرەتە ڧە دھوكى تا وەكو تىتەكى ژ خىزان و مالباتا خۇ بزانىت. ئەڧ برپارە ژيانا بايى كۇڧانى سەرتاپا دگۆھرىت و كەسايەتتەكا دى ل دەڧ ئەوى پەيدا دكەت. ژ مرقەڧەكى سادە و جوتبار ل كۆندەكى دوير، بۇ بازىرگەنەكى مەزن بى دەرمانىن ھۆشەر.

"دىكىلى خەو راکر و دانا ل بن يىيىن خەو. لاوئەد بەلەز دەرەكەڧ و گوتى بەرى وى بدە قىلەڧى، ناپىت تو ھۆسا ڧەكۆژى، شەرە دەڧەك دناڧەرا وان دا پەيدا بوو و ھەردو ھاتە ژورى، خالدى گوتە ھىڧانى "ڧى كىرڧوزداى نەھىلا دىكىلى سەر ژى بکەم، بى دىڧىت بەرى وى بدە قىلەڧى." ھىڧانى ئىكسەر شەڧەك ل گۆڧى خالدى دا و خەبەر ل سەر داىكا خەو ڧەبولى نەكن." (جاسم، ژىدەرى بەرى، 119).

دگۆيىكا رودانىن رۇمانىدا، ئەڧرۇ شەڧا سەرى سالىيە، عیدو ب ھەمى واتاينى شەكەستى بى شەكەستىيە. ل دەمى ب دوماهىك ھاتنا ياريا قۇمارى خالدى خەلاقى مەزن بر. ب كەڧەكا مەزن ل گەل ھەر دوو برايان (لاوئەد و ھىڧان) كو ھەڧالین ئەوینە. عیدو ژى ل گەل خۇ برن داچنە ئاڧ باغچى خالدى شەڧا خۇ ل وىرى تەمكەن، شەر و لیدان دناڧەرا خالدى ژلايەڧە و ھەر دوو برايان ژلايەڧە دىڧە دروست دىت.

"ل گەل ڧى دىمەنى زەنگا نامەنى ژ مۇبايلا من ھات "مۇلاتە تە ب دووماهى ھات و تو دىشنى خویشكا خەو ژ مریان بھەژمىرى." ڧى نامەنى ئەز ھەژاندم، بىنى من رۇندەكا كەل ھاتە خواری، ئىكسەر من دەبناچە ژ بەرىكا خەو ئىنا دەرى و تەڧە ل ھەر سىيان كرى." (جاسم، ژىدەرى بەرى، 120).

ماوى قۇرتالكرنا نىزگىرى ژى ب دوماهىك دەيت و دەيتە كۆشتن. عیدو ب رىكا ئەوى دەمانجا بەرى دەمەكى ژ بازارى دھوكى كرى، ب سى ڧىشەكان خالدا، لاوئەد و ھىڧانى دكۆڧىت.

گۆھورىت. عیدو ل گازىنۇيەكى ژ گازىنۇيىن وى كاردكەت و راھىنانان ل سەر يارىيا دۆمبلى دكەت.

"ل شەڧا شەڧى من گوتە ئاڧى "ئەزى ھازرم." وى ئەز ھەمىزى كرم و گوتى "شەڧەكا دى شەڧا تە يە." (جاسم، ژىدەرى بەرى، 76).

پىشتى ھەڧتىيەكى ژ راھىنانان، عیدو ڧى گوتە ئاڧى (ھەيدەر شەمۇ) ئەز بىن بەرەڧم بۇ كارى. عیدو وەك چەرەلچى ل گازىنۇيا دۆمبلى كاركى.

"وەكى ھەر جار سپىدەڧى بەرەڧ ڧاڧىيا قوبەڧانى چووم، بەلى پا خەوزى نەچووبام، ژ بەر كو ئەو رۇژ دى يىتە دەرەك د ھەمى ژىڧى خەو دا نەشىم ڧەڧىڧىم. ھىژ يىردانكا من ژ جىلانى ساخ نەبوو، ئەڧە ئەو ژى ھات." (جاسم، ژىدەرى بەرى، 76).

بویەرەكا دى دژيانا عیدو ڧاڧىيا دىڧىت، ل پەرتوكخانا قوبەڧان ل دھوكى، (دڧىن) دىنسىت. دڧىن ژى برىنەكا دى ل كۇڧانىن وى زىدە دكەت. بەھرا ئەوى ژ ئەڧى جىپانى تەنھا ئىشەنە.

"ئەوى پىلاڧ ل سەرى من داى زىزىگەر و ئاڧى وى خالە." (جاسم، ژىدەرى بەرى، 79).

خالد ئىكە ژ كارەكەرىن لاوەكى، رۇلەك دگۆھارپنا ژيانا عیدو ڧاڧىيا ھەيە. پىشەڧى ئەوى زىزىگەر، ھەر شەڧ دەيتە گازىنۇيى دۆمبەلى و قۇمارى دكەت، پىلاڧەكى د عیدو ڧاڧىيا وەردكەت؛ چونكە ئەو ھەمارا وى دڧىت نەھاتە خواندن، كەرىڧىن عیدو ڧاڧىيا ژى ڧەڧىن و دڧىت تۆلىت خۇ ژى ڧەكەت.

"من درەو كر و گوتى "ئاڧى من بى درەست عامرە، لى ھۆسا دەيتە نىاسن" وى ب گرتىڧە گوتى "ئەز دى بىژمە تە عامر "دەمى رچا خەو ڧەداى، ھندەك نىشائىن نىنوكان ل ھەڧكا وى ديار بوون." (جاسم، ژىدەرى بەرى، 81).

پەيوەندىيا عیدو و دڧىن موكتر دىت، سەردانا جىپانى زاوا ل ھندافى دھوكى دكەن، دناف ترۇمىيلىدا كىرارا سىكسى ئەنجامدەن. لى عیدو ڧەڧە خۇ نىشاندەت ئىزدىيە و ئاڧى وى عیدو ڧاڧىيا؛ چونكە سەربۆرەكا دى يا خراب دڧىچەندىدا ل گەل جىلانى ھەبوو، لەورا دىڧىت ئاڧى من عامرە.

"ل سپىدەيەكا زوى، ھەجى مىسا و ھەڧىنا وى بەگىيانى كارى خەو بى رەڧى دكر، ل گۆرى نوبىزىن دەنگوباسان گوندى مىرستەكى ژى دى كەڧىتە ل بەر ڧى پىلا دژوار." (جاسم، ژىدەرى بەرى، 85).

ھەجى مىسائى موختارى گوندى مىرستەكى و ھەڧىنا ئەوى (بەگىيان) كارى رەڧى دكەن.

"بەرى كو ئەم ڧەبگەرىن، من گوتى "من سەبەت نەزانى!" مۇبايلا خەو ئىنا دەرى وینەيەك نىشا من دا، ھەروەكى برىسپىيەكى ئەز ھەژاندىم.

وہى ھەوار ئەڧە خالە، ئەڧە چى يە چىڧىڧىت؟" (جاسم، ژىدەرى بەرى، 91).

عامر (عیدو) و دڧىن بەرى ژ جىپانى زاوا بىتە خواری، دڧىن بەسسى مىرئى خۇ بى خراب بۇ عیدو ڧاڧىيا دكەت، چاوان قۇمارى دكەت و ھەر جارەكا ب دۆرىت دەيتە مال ب سەرخوشى و ئەوى دڧىت، ل دەمى وىنى مىرئى خۇ نىشا عیدو ڧاڧىيا ددەت، برىسپىيەك ب عیدو ڧاڧىيا دكەڧىت و ھەڧىكى و رودان دژوارتر لىدەڧىن و دڧىن دەرەكەڧىت ژنا خالدى زىزىگەر.

"ئىدى تو خودان پارەى، تو ب خەو بۇ خەو پەيدا بکە." بەرى چىم من ژ وى پرسى: ما ئەو چ بوو؟ ڧرەكا مەزن ل جگارىيا خەو دا و بەرسڧ ب دوىكىل ڧە ژ گۆرىيا وى دەرەكەڧت "كرىستال." (جاسم، ژىدەرى بەرى، 93).

هاتين، قەت رۆندكەك ژ من ناھيت؛ ب تنى د ناف خوە دا دكەلم." (جاسم، ژیدەرى بەرى، 121).

باڤى كوفانى، وەك مرقەكە مری دژیت، چونكە دزانیت كوفان و خیزانا وی بین هاتینه ئەفالكەرن. ژ ئەنجامی چەوتیبەكا وی خەلكی گوندی مێرستەكی زی هەمی هاتینه كوشتن، ئیدی ئەوی هەمی هەستەك ژ دەست دا. بەردەوامی دایە كاری فروتتا دەمانین هۆشەبر و نەوا وەك ئێك ژ بازرگانین مەزن دەیتە نیاسین و بارودۆخی ئەوی ین دارایی زۆر باش بوویە و خۆدان چەندین ئاڤاهی و سەرمایەكی زۆرە.

"ئەز گەهشتمە وئ باوەرێی كۆ رۆمان ل ویری ب دووماهی بیئت و بدەمە دەزگەهێ سیریز". (جاسم، ژیدەرى بەرى، 124).

كیژی زی، گەهشتمە وئ باوەرێ، ئیدی رۆمانا خۆ ب دووماهیك بیئت، پیداجوونی پیدابەت، ژێو دەزگەهێ سیریز ل دەهوكی مینیریت تا بیئتە چاپکرن و فروتن.

د ئەڤی قوناغی زی دا، رودان بەرف داكەتن و چارەسەری دجن. هەڤرکی دەیتە سنورداركرن و رودان هتیر و سست دین. بەرەف چارەسەری دجن، ئەڤا چ خۆش یان نەخۆش و هەلوێستێ كارەكتەران روهن و ئاشكرا دین و گریكین ناف گری و رودانان قەدین. بۆ نمونە، عیدۆ ژ ئەوان هەمی هەڤرکییان خلاس دیت. باڤى كوفانى ب نیاسینا شاهی، ژيانا وی سەرتاڤا دەیتە گۆھارت و بەرسشێن هەمی پرسیاران بۆ رۆهن و ئاشكرا دین. كیژی زی، رۆمانا خۆ بۆ دەزگەهێ بەلاڤكەرنی دەنیریت.

5. 5. دووماهيك (Denouement):

گری دەیتە چارەسەركن و ڤەگێران ب دووماهيك دەیت. د ئەڤی قوناغیدا رودان ب دووماهيك دەیت و هەڤرکی نامین، دیتە دووماهيك بەرەمی، ئەڤا چ خۆشی بیت یان نەخۆشی و رۆلی هەمی كارەكتەران ب دووماهيك دەیت. (حاجە، 1972، 312). واتە، هەمی پەت و دەزین ڤەگێران كۆمەشەدین و دووماهيكەكی ددەنە چیرۆکی. گری دەیتە چارەسەركن و ئەنجامی هەمی جۆرین هەڤرکی دياردين، ئەنجامین دووماهيكی دەیتە راگەھاندن و چارەنقیسێ كارەكتەران دياردين و رودان هەمی دەیتە دائیخستن. پەياما دووماهيكی یا بەرەمی ئاشكرا دیت.

ئەز بەرەف نەخۆشەشەنەین چووم، دەرگەهێ ژورا عیدۆ ین گرتی بوو، ب بیئەنەكا تەنگ بەرەف ژورا دكۆر نەییلی چووم. "كاك كیژی، عیدۆ چوو و نوکە ین دەستین پۆلسان دا و ل نێزیک دادگەها وی یە. حیثی دكەم ئیدی نەهییە قیرێ و چ ئاریشەیان چینهكە، ئیدی مە چ شۆل ب ئیکودو نەمایە." (جاسم، ژیدەرى بەرى، 124).

كیژی، بۆ دووماهيك جار چوو خەستەخانی، دەرگەهێ ژورا عیدۆ ین گرتیە، عیدۆ نەمایە ل ویری و پۆلسان ین بری، چارەنقیسێ وی چییە؟ ب ڤەكری مایە.

"د فان حزر و خەپالان دا زەنگا مۆباییلی لئ دا؛ پشتی سلاف و پرسیارا حالی، كارمەندێ دەزگەهێ گوتی: كاك كیژی ئەم لیبۆرینی دخوازين، ئەڤ رۆمانە ژ بەری نەها یا هاتیە چاپکرن". (جاسم، ژیدەرى بەرى، 125).

كارمەندەكی دەزگەهێ سیریز، ب رێڤا مۆباییلی پەپوئەندب ب كیژی ڤە دكەت، رۆمانا تە، رۆمانەكا دزییە و بەری نەها ڤۆلانی رۆمانشەسەك دیت ڤە هاتیە شیساندن.

دوو ستونی پان (7/16 ئینچ، 43 پیکس پان) دەیت. پێشنازەدەكەین دور بکەوینەو وە ل پێوانەکردنی ژمارەکان کە مەتر لە ستونیک پان بن، چونکە گەورەکردنی زۆر رەنگە و پێکانەت بشیونیت و بیئە هۆی خرابوونیان. بۆیە باشترە ئەگەر و پێنەکە کەمیک گەورەتر بیت، بەو پێیە کەمیک کەمبوونەو و قەبارە نایت کاربەری نەرتی لەسەر کۆلیتی و پێنەکە هەیت.

ب واتە بەکاشت، د ئەڤی قوناغیدا، قوناغا سیتی ژ قوچکی فریتاجی، رۆمانا کریستال یا د گۆپیتکی دا. هەڤرکی ب هەمی جۆرین خۆڤە یا دلوتکیدا و لیکدانا هەلوێست و بەرژمەندی و بیروباوەران یا دخالا هەرە بلند دا. هەمی رودان د وەرچەرەخانەکا چارەشسازدا دەرباز دین. بریار، رەڤتار و کریارین کارەکتەران دگورز وەشین و ئاراستەین هەمی تشتەکی دگۆھورن. چ تشتەک وەکی بەری خۆ نازڤرتیڤە، بەلکو گۆھارتین ریشەیی ب سەر هەموو تشتەکیدا دەین. بۆ نمونە، عیدۆ وەك قوتابی ل زانکویا دەوکی، مانا ئەوی ل بەشتین نافخۆ و نیاسینا جیلانی. بۆیەری ب سەری باڤی كوفانى هاتین ل ئەڤالین بەهیدیان ب تاییەت ئەڤالین گوندی گیزی و مێرستەکی. کەتتا شنگال و ئەو ڤەرمانا داعش ل شنگال ئەنجامدا کۆ ب هەمی پێوهرین خۆ کارساتین دژی مرقايتی بوون. دیدار موختاری و عیدۆی و چاوانیا ڤەگێران ئەوان بۆیەری سێ رۆژین ئێکی بین کارساتا شنگالی. عیدۆ چاوان ئاغا (حەیدەر شەمۆ) نیاسی و چاوان بوو چەرەخەلی دۆمەلی. چوونا عیدۆی بۆ پەرتوکخانا قوبەهان و نیاسینا دلڤینی و ئەو پەپوئەندیا دناڤەرا ئەوان دا دروست بووی. خەلکی گوندی مێرستەکی خۆ ئامادەدەکن ژێو رەڤینی و باڤى كوفانى بریارى ددەت نەچیتە سەر سنوران و ڤەگەرتەڤە دەوکی و گرتتا ئەوی ل ئەمنا دەوکی و ئەشکەنجەدان و پاشان کارکرن وەك کریکارەکی ل خوارنەگەهێ. بۆیەری دناڤەرا خالدى زیرنگر و عیدۆی ل قومارخانی و نیاسینا عیدۆی و باڤى كوفانى و پەپوئەندیین عیدۆی ل گەل دلڤینی و چاوان دلڤین دەردەڤیت ژنا خالدى. تەلەڤونا نێرگزی بۆ بران خۆ عیدۆی کرى و داخوازا قورتالکرن ئەوی ژ دەستی هۆڤان و پێنەچیبوونا عیدۆی. زیدەبارى شەڤا سەری سالی و کۆمەبوونا خالدى، لاوەند و هیڤان ل گەل عیدۆی و چاوانیا کوشتنا ئەوان ژلاين عیدۆڤە. ل ڤیری رۆمان دگەهیتە گۆپیتکی و هەڤرکی توند دین و ئیدی رێڤەواگشتی یا رۆمانی بەرەڤ قوناغا جوارى و بەری دووماهيكی ب رێڤەدجیت.

5. 4. 4. ڤەگەشتا رودانان (Falling Action):

د ئەڤی قوناغیدا کۆ ب قوناغا جوارى دەیتە نیاسین د قوچکی فریتاجیدا، هەڤرکی و مەلمەلانی دەیتە سنوردارکرن، رودان بەرەڤ چارەسەری و هتیرکرتیڤە دجن و ژوردانیک بەرەڤ چارەسەری. (حاجە، 1972، 312). ژگرنگترین سڤاین ئەڤی قوناغی، سستبوونا هەڤرکی و هەلچوونا یە و هەلوێست هیدی هیدی روهن و ئاشکرا دین. ئەنجامین گۆپیتکی و ژ هەردوو لایەنین ئەرتی و نەرتی ديار دین. گریکین رودان ڤەدین و دەیتە چارەسەركن. هەمی رودانین لاوەکی ب دووماهيك دەیت و بەرەم بەرەڤ دووماهيكی ڤە دجیت.

"رەوشا من ل ڤی خوارنەگەهێ ب ڤی رەنگی گەلەك درێژ بوو، لئ سالا خوە تەمام نەك، بەری سال تەمام بیئت، شاھ هاتە خوارنەگەهێ و ئەز دیتم." (جاسم، ژیدەرى بەرى، 121).

باڤى كوفانى بەردەوامی ددەت ڤەگێران، پشتی هاتیە گرتن و ئەشکەنجەدان، بارودۆخی ئەوی ین دارایی خراب بووی، کار ل خوارنەگەهێ کرى ل دەوکی بەرامبەر پارەبەکی کیم، ب ئالۆزی ژيان دەرباز دکر، (شاھ) نیاسی. شاھ ژى وەك کارەکتەرەکی لاوەکی و کارى ئەوی ئیان و فروتتا دەمانین هۆشەبرە، باڤى كوفانى ل گەل وی کار کر و هەر ژ ئەوی رۆژی بۆیە بازرگانى دەمانین هۆشەبر.

"بەرسشێن هەمی پرسیاران گەشتن من، خیزانا هەمی کیمباران ببوون، خەلکی گوندی مێرستەکی زی ب فروکەیان ل نیڤا رێ هاتە کوشتن و هەلبەت ئەگەری سەرک دانپندانین من بوون، من هەمی هەست ژ دەستدان و ژ وئ رۆژا ئەو دنگوباسە

سەرچاوهکان

بهره‌ره‌نجی، عه‌بدوللا تاهیر، (2021). ده‌رباره‌ی پلوت، کوردستانی نوێ، سلێمانی.

حسن، ششان قاسم، (2019). به‌رجه‌سته‌بوونا مملانا هه‌ژین هه‌فلێژین دراماتیکی د داستانا "شیخی سه‌نعان" یا (فه‌قیی ته‌یران) دا، تیزا دکۆرائی، کولێژی زمان، زانکۆی سه‌لاحه‌دین.

حمد امین، معصم احمد، (2012). بنیاتی توخمه‌کانی گێڕانه‌وه له چیرۆکه‌کانی (شێرزاد حسن) دا، ماستهر، زانکۆی کویه، فاکه‌لتی زانسته مروڤایهتی و کومه‌لایه‌تیه‌کان.

حه‌سه‌ن، ششان قاسم، (2011). پۆلی ده‌ق دثافاکرا درامایا کوردیدا، چاپخانه پۆشه‌نبیری، هه‌فلێر.

حه‌سه‌ن، یاسین ره‌شید، (2004). ناوه‌ڕۆک و ته‌کیکی درامای کوردی (1991 – 2002)، نامه‌ی ماستهر، کولێژی زمان، زانکۆی سلێمانی.

ره‌شید، فؤاد، (2007). ده‌ق ئه‌ده‌بی ئه‌دگار. چیژ. به‌ها، بلاوکراوه‌ی ئاراس، چاپی یه‌که‌م، هه‌ولێر.

سوڤجان، کامهران، (2004). فه‌ره‌نگی شاتۆی، سلێمانی، وه‌زاره‌تی پۆشه‌نبیری.

شیخان، جه‌وه‌هر، (2014). بنیاتی کاره‌کته‌ر له پۆمانه‌کانی حسین عارف، چاپی یه‌که‌م، هه‌ولێر.

عوسمان، ریزان، (2010). بنیاتی جۆره‌کانی روداو له پۆمانی کوردی باشوری کوردستاندا سالی (1985 – 1990)، له‌بلاوکراوه‌کانی ئەکادیمیای کوردی، چاپی یه‌که‌م، هه‌ولێر.

محমে‌د، میران جه‌لال، (2009). بنیاتی روداو له پۆمانی کوردیدا، مه‌له‌بندی کوردلۆجی، چاپخانه‌ی ره‌خ، سلێمانی.

الألوسی، تیسیر عبدالجبار، (1998). تطور البنية الدرامية في المسرحية العراقية، بنگازی، الطبعة الأولى.

بجراوي، حسن، (1990). بنية الشكل الروائي. المركز الثقافي العربي، الطبعة الأولى.

البديوي، عبدالرحمن، (1999). الزمان الوجودي، دار النهضة، القاهرة.

الببل، فرحان، (2003). النص المسرحي الكلمة والفعل. اتحاد الكتاب العرب، دمشق.

بلوک، لورانس، (2009). الرواية من الحبكة الى الطباعة، دار الجمهورية.

بورنوف، رولان و اونيله، (1991). عالم الرواية. ترجمة: نهاد التكرلي، دار الشؤون الثقافية العامة، الطبعة الأولى، بغداد.

الجبوري، مجيد حميد، (2013). البنية الداخلية للمسرح. دار نشر ضفاف، لبنان.

جینیت، جیرارد، (1999). مدخل الى النص الجامع. ت: عبدالعزيز شبيل، الهيئة العامة لشؤون المطابع، بغداد.

الحاج شاهين، سمير، (1998). دراسة الزمن في أدب القرن العشرين. المؤسسة العربية للدراسات و النشر.

حمادة، أبراهيم، (1972). معجم المصطلحات الدرامية والمسرحية. دار الشعب، القاهرة.

حمودة، حنان محمد موسى، (2006). الزمكانية و بنية الشعر المعاصر. عالم الكتب الحديث، الطبعة الأولى، الأردن.

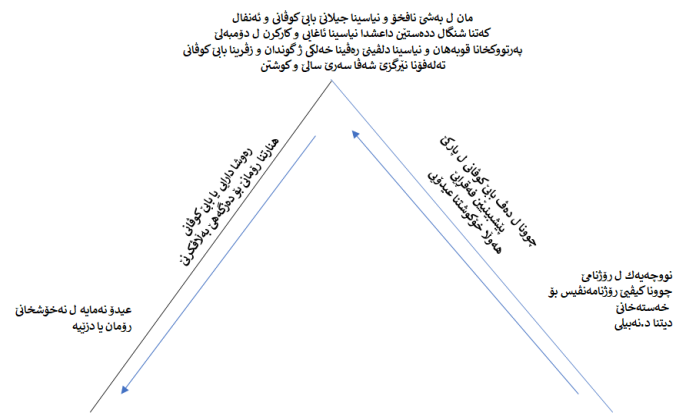
دبل، اليزابيث، (1981). موسوعة المصطلح النقدي "الحبكة". ترجمة: د.عبدالواحد لؤلؤة، منشورات وزارة الثقافة والأعلام، العراق.

الدلي، احسان علاوي، (1999). استراتيجيات الصراع. رسالة ماجستير، جامعة بغداد.

عزام، محمد، (2005). شعرية الخطاب السردی. اتحاد الكتاب العرب، دمشق.

غنم، کمال، (2005). عناصر القصة القصيرة. رسالة ماجستير، الجامعة الإسلامية، غزة.

فورستر، ی.م. (1960). أركان القصة. ترجمة: کمال عید جادالله، دار الکرنک.

شیوه‌ی ٣: هه‌لکارێ هه‌ماره (٣) قوچه‌کی فریتاجی د پۆمانا کریستال دا

قوڤانا ئێکی ده‌ستپێک (نۆچه‌یه‌ک ل پۆژمانی، چونا کله‌ی بۆ خه‌سته‌خانی، دیتنا ده‌مایه‌ی) رۆمان ده‌ستپێکه‌ت وه‌ک یه‌که‌مین قوڤان. دووه‌مین قوڤان (دیتنا بانی کوڤانی ل پارێ، یه‌شینه‌ی نه‌فاله‌ی ده‌قێ یه‌که‌م) هه‌ولا خۆکوشتن عیدۆی) وه‌ک قوڤانا به‌رزبوونا رودانان ده‌یتنه‌ هه‌مارن. قوڤانا گه‌له‌ک گرگ و یا سێی کو گۆپنه‌که (مان ل به‌شی نافخۆی و نیاسینا جیلانی، بانی کوڤانی و نه‌فقال، که‌تنه‌ شنگال ددهستین داعشدا، نیاسینا ناغای و کارکر ل دهمه‌ل، به‌رتوکخانا قوبه‌هان و نیاسینا دلغی، ره‌فینا خه‌لکی ژ گوندان و زه‌رینا بانی کوڤانی، ته‌له‌فونا نێزکری، شه‌فا سه‌ری سالی) نه‌قی قوڤان به‌رجه‌سته ده‌کته‌. قوڤانا چوارێ و داکه‌تنه‌ رودانان وه‌ک (ره‌وشا دارایی یا بانی کوڤانی و هه‌نارتنه‌ رۆمانی بۆ ده‌زگه‌ه‌ی به‌لافکرێ) نه‌قی قوڤان دده‌ته‌ دیارکر. زنده‌باری قوڤانا یه‌نجی و دوامه‌ی دوامه‌یک ب (نه‌مانا عیدۆی ل نه‌خۆشخان و رۆمان یا ده‌ییه‌) ب دوامه‌یک ده‌یت.

ته‌نجام

د فه‌کۆلینیدا، سه‌ره‌نجام نه‌ف خالین ل خوارێ دیار دین:

١. گرێ، ربه‌رو گشتی یا پێشداچوونا رودان و کاره‌کته‌ر و کۆیا تیکستی نه‌ده‌یه‌یه‌ زنجیره‌یا ریکه‌ستن و لیکدانا به‌شێن دی یێن پۆمانی یه‌.
٢. ژ سه‌ده‌می گرێ، کریار و ربه‌نگه‌دان و هه‌لوێست وه‌رگرتن دناقه‌را لایه‌نێن جوداجودا دا په‌یدادیت. تۆخه‌ن (هه‌ز، رودان، کاره‌کته‌ر، هه‌فکری، دهم و جه‌)، به‌رده‌وام دلغیته‌دا نه‌.
٣. هه‌ر سێ جۆرێن وه‌ک گرێیا (ناسایی) و (هه‌فته‌ریب) و (به‌روڤاژێ)، دناڤ رۆمانیدا هاتینه‌ بکارئێنان. واته‌، رۆمان هه‌می ل سه‌ر ئێک سه‌مه‌تا گرێ ناچیت.
٤. ستراکچه‌ری گشتی یێن پۆمانا کریستال، قوڤان ب قوڤان دویڤ قوچه‌کی فریتاجی ده‌یت. هه‌ر پێنج قوڤان، ربه‌نگه‌دانا خۆ دناڤ دا دین.
٥. ل قوڤانێن (ده‌ستپێکی) و (به‌رزبوونا رودانان)، هه‌ندی هه‌ندی هه‌فکری ل گه‌ل تۆخه‌ن دی په‌یدا ده‌یت.
٦. ل قوڤانا سێی، هه‌می نه‌شته‌ک ده‌گه‌یه‌ته‌ گۆپنه‌کی و لوتکی. ب چرکه‌یا ته‌قینا مه‌زن ده‌یتنه‌ نیاسین.
٧. ل قوڤانێن (داکه‌فتنا رودانان) و (دوامه‌یک)، هه‌ندی هه‌ندی هه‌فکری یێن ده‌نگ و چاره‌سه‌ر دین، چاره‌شێی هه‌ر نه‌شته‌کی دناڤ رۆمانا کریستال دا دیار ده‌یت.

- القاضي، محمد وأخرون (2010)، معجم السرديات، تونس، دار محمد علي للنشر، الطبعة الأولى.
- ماري الياس، حنان قصاب، (1973)، المعجم المسرحي. مكتبة لبنان، ناشرون.
- نجم، الدكتور محمد يوسف، (1996). فن القصة. الجامعة الأمريكية في بيروت، دار الثقافة، بيروت.
- نصار محمد، كوفي قاسم، (2007). تذوق الفنون الدرامية. جدارا للكتاب العالمي، الطبعة الثانية، عمان.
- نيكول، الأرديس. (1992). علم المسرحية. ت: دريني خشنه، دار سعاد الصباح، الطبعة الثانية، القاهرة.
- هلال، محمد غنيمي، (1973). النقد الأدبي الحديث. بيروت، دار العودة.
- يوسف، أمنة، (1997). تقنيات السرد في النظرية والتطبيق. دار الحوار، الطبعة الأولى، سورية.